

Forskning och kunskapsuppbyggnad i samlingsförvaltning

Slutrapport FoU-projekt RAÄ2019-2157

Förord

Det här avrapporterade projektet har finansierats av Riksantikvarieämbetets FoU-medel. Projektet har syftat till att ta fram underlag för verksamhetsspecifika kunskapsstrategier, en kommande revision av Göteborgs museers samlingsförvaltningsplan och forskningspolicy, och till att implementera kunskapsuppbyggnad som en del i den aktiva samlingsförvaltningen.

Projektet har utgått från att alla svenska användare av samlingsförvaltningsstandarden Spectrum står inför liknande frågor och har därför syftat till att utveckla en modell för hur kunskapsuppbyggnad kan aktualiseras i arbetet med denna standard. Detta arbete resulterade i en *Handbok för kunskapsuppbyggande samlingsförvaltning*.

Projektgruppen har bestått av Anders Högberg, Linnéuniversitetet, Anna Javér, Göteborgs museer och konsthall, Britta Söderqvist, Göteborgs museer och konsthall, Elin Nystrand von Unge, Stockholms universitet, samt Klas Grinell, Göteborgs museer och konsthall. Som ett sant exempel på samverkansforskning är resultatdelen av denna rapport hela projektgruppens verk. Klas Grinell var projektledare och har sammanställt rapporten. Författare till enskilda avsnitt återges i fotnoterna. Förutom projektgruppen har medlemmarna i referensgruppen (som presenteras i rapporten) bidragit med underlag, erfarenheter, frågor och kommentarer.

Titel

Kulturförvaltningen, Göteborgs Stad. Forskning och kunskapsuppbyggnad i samlingsförvaltning. Slutrapport FoU-projekt RAÄ2019-2157

Redaktör: Klas Grinell

ISBN 978-91-985955-2-9

Vill du använda text ur denna rapport citerar du: Kulturförvaltningen Göteborgs Stad, *Forskning och kunskapsuppbyggnad i samlingsförvaltning: Slutrapport FoU-projekt RAÄ2019-2157*.

Detta är en rapport i kulturförvaltningens rapportserie. Hela rapportserien hittar du på goteborg.se/

Sammanfattning

Projektet har syftat till att, i linje med den svenska museilagen, implementera kunskapsuppbyggnad som en del i museers samlingsförvaltning och arbete med standarden Spectrum. För att uppnå detta syfte har projektet bearbetat styrdokument, internt textmaterial och genomfört intervjuer och fokusgruppsamtal.

Arbetsgruppen har haft reguljära möten där analysen utvecklats och kommande steg lagts fast. Tre digitala workshops med projektets referensgrupp har genomförts med goda resultat, som sammanställts av projektledaren. Samtliga arbetande i projektet skrev PM inför och efter workshop 1 på temat vad forskning och kunskapsuppbyggnad spelar för roll i museiverksamheter. Dessa och diskussionerna kring dem bearbetades av projektgruppen och låg till grund för frågeställningar och arbetsuppgifter för workshop 2, som hade temat 'Den perfekta policyn'.

Parallellt med workshoparna genomfördes analys av Spectrum, svensk museiförvaltning, samt interna styrdokument för att finna bästa vägen att stärka forskning och kunskapsuppbyggnad i samlingsförvaltning. När dessa analyser mötte resultaten av fokusgruppsamtal med personalen inom Göteborgs museer och konsthall framstod utvecklandet av en handbok för kunskapsuppbyggnad i samlingsförvaltning på Spectrumbasis som bästa sättet att fånga och sprida våra resultat. Denna handbok testades i den tredje workshopen med referensgruppen, samt i samarbete med Vadsbo museum i Mariestad för att nå så många slags museer som möjligt. *Handbok för kunskapsuppbyggande samlingsförvaltning* har publicerats av Kulturförvaltningen.

Projektet har även producerat en samling korta utredningar av centrala begrepp, inte minst för att förstå begreppen forskning och kunskapsuppbyggnad i ett museisammanhang. Dessa ingår här, tillsammans med en redovisning av de genomförda workshoparna och fokusgruppsamtalen, samt en analys av styrdokument. Första delen följer Riksantikvarieämbetets mall för vetenskaplig slutrapport.

Innehåll

Forskning och kunskapsuppbyggnad i samlingsförvaltning	1
1 Vetenskaplig slutrapport.....	6
1.1 Projektdeltagare	6
1.2 Sammanfattande resultat.....	6
1.3 Bakgrund och syfte med projektet.....	9
1.4 Kortfattad teori- och metoddiskussion	10
1.5 Projektets huvudsakliga resultat och effekter	13
1.6 Resultatens placering i förhållande till nationell och internationell översikt av tidigare forskning inom området	13
1.7 Resultatets relevans för kulturmiljön, kulturarvet och kulturmiljöarbetet.....	15
1.8 Resultatspridning – nuläge och kommande	16
2 Workshopar.....	17
2.1 Workshop 1: Forskning och kunskapsuppbyggnad i aktiv samlingsförvaltning	17
2.1.1 Närvarande.....	17
2.1.2 Diskussion	17
2.1.3 Projektets externa forskare Anders Högberg reflekterar kring workshop 1	20
2.1.4 Nu då? Vägen vidare	20
2.2 Workshop 2: Styrdokument och kunskapsuppbyggnad.....	21
2.2.1 Deltagare.....	21
2.2.2 Frågor och underlag	21
2.2.3 Diskussion	22
2.3 Workshop 3: Utkast till handbok	24
2.3.1 Deltagare.....	24
2.3.2 Sammanfattning	25
3 Presentationer av centrala begrepp	26
3.1 Databas	26
3.2 Forskning.....	27
3.3 Information	31
3.4 Kunskapsuppbyggnad	31
3.5 Samlingsförvaltning	34
3.6 Samverkansforskning	36

3.7	Vad är en samling?.....	39
3.8	Vad finns i en samling?.....	42
4	Rapport från fokusgruppsamtal med personal vid Göteborgs museer, utförda i november 2020.....	45
4.1	Inledning.....	45
4.2	Policydokument	46
4.3	Forskning och kunskapsuppbyggnad på museerna	48
4.4	Kunskapsuppbyggnad igenom hela processer.....	49
4.5	Databasen är noden	50
4.6	Inifrån och utifrån initierad forskning	51
4.7	Spectrum 5.0	52
4.8	Samlingsflytt som tillfälle att initiera kunskapsprocesser	54
5	Policyer och förvaltningsplaner för Göteborgs museer	55
5.1	Göteborgs museer: Policy för forskning och kunskapsuppbyggnad (2019-10-06).....	55
5.2	Samlingsförvaltningsplan: Göteborgs museer 2019–2023	58
5.3	Policydokument för förvärv och accession (alla tre verksamhetsområden).....	59
5.4	Policydokument för deaccession och avyttring (alla tre verksamhetsområden).....	60
5.5	Generella reflektioner	60
6	Avslutning.....	62

1 Vetenskaplig slutrapport

1.1 Projektdeltagare

Projektet har genomförts av Kulturförvaltningen, Göteborgs stad, Norra Hamngatan 8, 411 14 Göteborg.

I projektet har, förutom Kulturförvaltningens personal, personer från Almgrens sidenväveri och museum, Göteborgs universitet, Linnéuniversitet, Norges teknisk-naturvetenskaplige universitet, Riksantikvarieämbetet, Statens historiska museer, Stockholms universitet, Västra Götalandsregionen och Vadsbo museum deltagit.

Projektet har samlat representanter från de akademiska ämnena arkeologi, etnologi, idé- och lärdomshistoria, konstvetenskap, kulturarvsstudier, kulturstudier, modevetenskap och museistudier.

Projektledare var Klas Grinell, f. 1969, docent i idéhistoria, utvecklingsledare vid Göteborgs museer och konsthall, Kulturförvaltningen, Göteborgs stad.

klas.grinell@kultur.goteborg.se

I projektet har även Anders Högberg, f. 1968, professor i arkeologi, Linnéuniversitetet, Anna Javér, f. 1968, samlingsamordnare, Britta Söderqvist, f. 1979, avdelningschef, bägge Göteborgs museer och konsthall, samt Elin Nystrand von Unge, f. 1977, doktor i etnologi, Stockholms universitet, ingått.

1.2 Sammanfattande resultat

I svensk kulturarvspolitik (prop 2016/17:116) och museilag (2017:564) ses museers forskning och kunskapsuppbyggande som en förutsättning för all museiverksamhet. Den internationella samlingsförvaltningsstandarden Spectrum, som i Sverige förmedlas av Riksantikvarieämbetet (RAÄ), saknar dock arbetsflöden för forskning och kunskapsuppbyggnad i direkt relation till samlingsförvaltningsarbete. För att anpassa tillämpningen av Spectrum till svenska förhållanden behöver kunskapsuppbyggnadens ställning i samlingsförvaltning förtydligas och stärkas. Detta har varit projektets syfte. Det huvudsakliga resultatet består i konstaterandet att en sådan förstärkning av det

kunskapande arbetet bäst kommer till genom att ta ställning till en rad frågor under arbetet med den egna tillämpningen av Spectrum. För att stödja en sådan kunskapsstärkande användning av Spectrum vid svenska museer har projektet producerat en *Handbok för kunskapsuppbyggnad i samlingsförvaltning*. Denna utgör projektets tydligaste och viktigaste resultat.

Projektet hävdar att inget svenskt museum kan använda Spectrum obearbetad. Standarden är ett utmärkt verktyg, men den måste alltid tillämpas och anpassas till lokala förutsättningar, ämnesområden och uppdrag. För att åstadkomma en aktiv samlingsförvaltning som uppfyller den svenska museilagens betoning av sakkunskap och kunskapsuppbyggnad måste denna del av museiuppdraget läggas till i de arbetsprocesser som Spectrum standardiserar.

Vidare har projektet funnit att en sådan användning av Spectrum kräver fördjupade samtal om vad kunskapsuppbyggande innebär inom olika museifunktioner. Snarare än att skriva fram en arbetsprocess för kunskapsuppbyggnad består handboken därför av ett antal preciserade frågor att samtala kring i specifika moment av den aktiva samlingsförvaltningen.

Vidare har projektet funnit det mer fruktbart att tala i övergripande termer om kunskapsuppbyggnad och därmed betrakta forskning som en delmängd av de interna kunskapsprocesserna. Vad gäller hanteringen av forskarbesök och extern forskning om föremål eller samlingar finns redan utarbetade rutiner i Spectrum. Där saknas emellertid processer och frågor kring hur museet kan se till att få del av den kunskap som den slags forskning genererar. Inte heller här går det att ge några generella svar, utan praktiken måste utgå från varje museums specifika förutsättningar, storlek, ämnesområden och uppgift. För att reda ut hur begreppen kunskapsuppbyggnad och forskning kan förstås har vi inom ramen för projektet tagit fram en samling begreppsutredningar som ingår i denna rapport.

Ett generellt resultat som genererats är att en effektiv kunskapsuppbyggnad bör centreras kring en aktiv användning av en gemensam databas där all kunskap dokumenteras. På så sätt kan kunskapsuppbyggandet bli en central del i hela museets målpuppfyllelse och publika uppdrag.

Som förtydligas i *Handbok för kunskapsuppbyggande samlingsförvaltning* kan en välfungerande databas fungera som ett nav för att driva kunskapsuppbyggande processer framåt, och dessutom vara den plats där alla

delar i detta arbete kan samlas. Betydelsen av ordet museidatabas är inte självklar. I projektets användning av termen avses något mer än bara ett digitalt samlingsystem som Carlotta, Sophie, Museum plus, Primus, TMS, Collective Access, Dina eller AdLib (för att nämna några av de mest använda i Sverige). Databas används i handboken som en slags synonym till forna tiders museikatalog och arkiv. Snarare än det tekniska verktyget handlar det om att det används aktivt som en gemensam ordning och plats där samtliga verksamheter lämnar, hämtar och skapar ny information och kunskap, utifrån en gemensam förståelse av kunskapens roll för att nå verksamhetens mål. Det betyder att även utställningsproduktion, programverksamhet och pedagogiskt arbete ska kunna arbeta utifrån databasen. Den kunskap dessa verksamheter genererar ska dokumenteras där, eller om den arkiveras på annan plats länkas och göras sökbar.

Projektet har kommit fram till att en framgångsrik kunskapsuppbyggnad förutsätter att samtliga verksamhetsdelar använder databasen som gemensam plats för att lämna, hämta och skapa ny information. På så sätt kommer kunskap som genereras ur olika verksamhetsdelar – och som på många museer bärs av enskilda anställda eller personalgrupper – att behöva formuleras så att den kan föras in i databasen. Det medför ett behov av att sinsemellan prata om den kunskap som skapas. Därmed förvandlas kunskapen från tyst, eller buren av få, till uttalad och delad av många. På så sätt institutionaliseras kunskapen och blir tillgänglig för andra genom att föras in i databasen, eller att vara länkad till denna. Genom att ge dokumentationen utrymme i det dagliga arbetet kan museiinstitutionen på längre sikt bli mer kunskapsdriven.

Projektet har alltså knutit samlingsförvaltningen och användandet av Spectrum till den svenska museilagens krav om aktiv samlingsförvaltning och kunskapsuppbyggnad, bland annat genom att arbeta in kunskapsuppbyggnad som en integrerad del av Spectrums arbetsflöden för den praktiska samlingsförvaltningen. Detta kommer inte bara stärka Göteborg Stads samlingsförvaltning, utan även kunna utveckla den svenska användningen av den etablerade standarden (Spectrum).

Projektet har som sagt tagit fram en handbok för implementering av kunskapsuppbyggnad i arbetet med aktiv samlingsförvaltning utifrån Spectrum som presenterats vid RAÄs samlingsforum i november 2021 och som finns fritt

tillgänglig.¹ Projektet kommer också stärka kunskapsuppbyggnadens roll genom revisioner av såväl forskningspolicy som samlingsförvaltningsplan inom Göteborgs museer och konsthall.

1.3 Bakgrund och syfte med projektet

Göteborgs museers verksamheter är lagstyrda och många processer kräver att en strategi, policy, anvisning eller liknande finns på plats. Museilagen har här fungerat som en möjliggörare för museerna, särskilt i frågor som rör samlingsförvaltningen där en granskning av Göteborgs stadsrevision av efterföljsamheten av museilag dels bidrog till att två intendenten ytterligare anställdes (på Röhsska museet och på Göteborgs konstmuseum), dels till att beslut fattades om att staden investerar i helt nya museimagasin.

Ett omfattande utvecklingsarbete har under de senaste åren skett inom samlingsförvaltningen utifrån framtagandet av en avdelningsgemensam samlingsförvaltningsplan. Parallellt med det arbetet har också en genomlysning av avdelningens kunskapsbyggande arbete genomförts, och en forskningspolicy utarbetats. Projektet har syftat till att knyta samman dessa två processer och bland annat befrukta arbetet med verksamhetsspecifika forskningsstrategier.

För Göteborgs museer är det centralt att de reglerande dokument som krävs för att utföra det lagstadgade uppdraget är på plats. Men framförallt är det viktigt att dessa styrdokument blir just styrande och implementeras för att bidra till professionaliseringen och utvecklingen av verksamheten. Det finns alltid en risk att den slags dokument snarare skapar en belastande och verksamhetsfrämmande pappersexercis. För att undvika detta är det centralt att styrdokument och riktlinjer arbetas fram och implementeras tillsammans med berörda medarbetare. För att dels föra samman kunskapsuppbyggnaden med den gemensamma samlingsförvaltningsplanen, dels utforska hur praktiken kan anknytas till forskning och forskning, utformades det här avrapporterade projektet.

Mest konkret har projektet syftat till att ta fram underlag för verksamhetsspecifika kunskapsstrategier, en kommande revision av Göteborg

¹ https://goteborg.se/wps/wcm/connect/195d72e6-3db4-4115-b031-4b545a6aa36e/Handbok.Kunskapsuppbyggande.samlingsf%C3%B6rvaltning+_A4_webb.Original.pdf?MOD=AJPERES

museers samlingsförvaltningsplan och forskningspolicy, och till att implementera kunskapsuppbyggnad som en del i den aktiva samlingsförvaltningen. Projektet har även utgått från att alla svenska användare av Spectrum står inför liknande frågor och har därför syftat till att utveckla en modell för hur kunskapsuppbyggnad kan aktualiseras i arbetet med denna standard. Detta arbete resulterade alltså i en *Handbok för kunskapsuppbyggande samlingsförvaltning*.

1.4 Kortfattad teori- och metoddiskussion

Museiarbetets delar – samla, vårda, visa – kan karakteriseras av friktion. Det är emellertid en friktion mellan museala uppgifter som på alla sätt är fruktbar, om den hanteras öppet, tydligt och kunskapsbaserat.² Genom att sätta kunskapsuppbyggnaden i fokus väcks en diskussion om samlingars roll, syfte och mål.

Projektet har också hämtat näring från en fruktbar friktion mellan kritisk kulturarvsforskning som ofta är driven av frågeställningar som är mer präglade av ett samtidsraster, och det traditionellt antikvariska och kulturvårdande.³ Mötet dem emellan i museivardagens olika göranden skapar om det hanteras väl en nödvändig och produktiv diskussion. För detta behövs att själva samlingsförvaltningsplanerna formuleras i en dialog mellan dessa olika perspektiv. Det är också för att ta vara på den konstruktiva friktionen som den handbok projektet tagit fram är mer inriktad på att formulera frågor till verksamheterna än att erbjuda färdigförpackade lösningar.

Projektet har haft ambitionen att forskningsanknyta praktiken, och praktikanknyta forskningen.⁴ Samlingsförvaltning har av tradition fokuserat på bevarandet av objekt tillsammans med fakta om deras materiella egenskaper.⁵ Projektet har tagit utgångspunkt i Laines påpekande av det unika i museiforskningens fokus på praktik- och föremålsnära undersökningar, och de

² Kirshenblatt-Gimblett, B. 1998. *Destination Culture. Tourism, Museums, and Heritage*. Berkeley: University of California Press.

³ Harrison, R. 2013. *Heritage. Critical Approaches*. London: Routledge, Matassa, F. 2011. *Museum Collections Management. A handbook*. London: Facet Publishing.

⁴ Jonsson Malm, C 2016. *Forskning, utveckling & kulturarv*. Kalmar: Linnéuniversitetet och Kalmar läns museum.

⁵ Rogan, B. & Amundsen, A.B. (red.) 2010. *Samling og museum. Kapitler av museenes historie, praksis og ideologi*. Oslo: Novus forlag.

forskningsresultat som visar att samlingsförvaltningens praktiker generellt påverkar hur kunskap genereras, formas och uttrycks i mötet med museernas målgrupper.⁶ Andra har kommit till liknande resultat vad gäller specifika museisammanhang och projektet har kunnat bygga vidare på denna forskning och kommit till liknande slutsatser.⁷

Dessa teoretiska perspektiv fungerade som utgångspunkt för projektets arbete att finna forskningsnära principer i samlingsförvaltningens arbete baserat i Spectrum. På så sätt knyter projektet an till den slags teoretisk starka och praktiskt tillämpade museologi som van Mensch föreslog för mer än 25 år sedan.⁸

Projektet har genomfört kvalitativa analyser av befintliga arbetsmaterial, framväxande policydokument, strategier och riktlinjer med fokus på vilka definitioner och operationaliseringar av kunskap, kunskapsuppbyggnad, forskning, samlingar och aktiv samlingsförvaltning som görs i dessa. Analysen av dokument har följts upp av semi-strukturerade intervjuer med berörda aktörer för att såväl förtydliga som utveckla och diskutera de delresultat som nåtts. På grund av de pandemirestriktioner som infördes har arbetet kommit att bli mer textcentrerat och, istället för de planerade deltagande observationerna i dagliga möten och aktiviteter som skulle följa dokumentens väg genom praktiken, har ett antal fokusgruppsamtal genomförts.⁹ Resultaten har kontextualiserats utifrån befintlig nationell och internationell forskning om forskning och kunskapsuppbyggnad i samlingsförvaltning. Utifrån detta arbete har frågor och delunderlag vaskats fram som behandlas i en serie workshoppar med inbjudna forskare och experter. Sammanfattningar av de två första workshopparna ingår i denna rapport. Varje workshop har bidragit till preliminära slutsatser och har genererat material utifrån vilket projektgruppen formulerat uppgifter för nästa fas. I interna workshoppar och arbetsmöten har fokus legat på hur forskning och kunskapsuppbyggnad kan organiseras och integreras i Göteborgs museers samlingsförvaltningspraktiker.

⁶ Laine, A. 2018. *Museiforskning: En översikt*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.

⁷ Hamilton, C. & Skotnes, P (red) 2014. *Uncertain Curature: In and out of the Archive*. Johannesburg. Jacana Media, Svanberg, F. 2015. *The World as Collected: or, Museum Collections as Situated Materialities*. In (red) Macdonald, S. & Rees Leahy, H. *The International Handbook of Museum Studies, Part 3 Theory from Practice/Practicing Theory*. Wiley Online Library.

⁸ Mensch, P. van 1992. *Museology and its use for museums. Papers in Museology 1*. Umeå Studies in the Humanities 108, Umeå: Umeå Universitet.

⁹ Ahmed, S. 2012. *On Being Included: Racism and Diversity in Institutional Life*, Durham: Duke University Press.

För att utveckla Spectrum som verktyg för att möjliggöra forskning och kunskapsuppbyggnad i framtida samlingsförvaltning utgick projektet från två frågor:

- Hur organiseras och integreras forskning och kunskapsuppbyggnad i Göteborgs museers samlingsförvaltningspraktiker?
- Hur kan arbetsflöden för forskning och kunskapsuppbyggnad i direkt relation till samlingsförvaltningsarbete implementeras i standarden Spectrum?

Förutom att samla internt textmaterial och genomföra intervjuer och fokusgruppsamtal har arbetsgruppen haft regelbundna möten där analysen utvecklats och kommande steg lagts fast. Tre digitala workshops med projektets referensgrupp har genomförts med goda resultat. Samtliga arbetande i projektet har skrivit PM inför och efter den första workshopen som handlade om vad forskning och kunskapsuppbyggnad spelar för roll i museiverksamheter. Dessa, och workshopdiskussionerna kring dem, bearbetades av projektgruppen och låg till grund för frågeställningar och arbetsuppgifter för nästa workshop, som hade temat 'Den perfekta policyn'.

Parallellt med workshoparna genomfördes analyser av Spectrum, svensk museiförvaltning, samt interna styrdokument för att finna bästa vägen att stärka forskning och kunskapsuppbyggnad i samlingsförvaltning. När dessa analyser mötte resultaten av fokusgruppsamtal med personalen inom Göteborgs museer och konsthall framstod utvecklandet av en handbok för kunskapsuppbyggnad i samlingsförvaltning på Spectrumbasis som bästa sättet att fånga och sprida våra resultat. Denna handbok testades i den tredje workshopen med referensgruppen, och dessutom i samarbete med Vadsbo museum i Mariestad, för att göra den relevant för så många slags museer som möjligt. Handboken har formgivits av Göteborgs stads enhet för visuell kommunikation och finns öppet tillgänglig.

Projektet har som tidigare nämnts även producerat en samling korta utredningar av centrala begrepp, inte minst för att reda ut relationen mellan forskning och kunskapsuppbyggnad och hur dessa kan förstås i museisammanhang. Dessa ingår i denna rapport, tillsammans med en redovisning av de genomförda fokusgruppsamtalen, de två utforskande workshopparna samt en analys av befintliga styrdokument.

1.5 Projektets huvudsakliga resultat och effekter

Projektets huvudsakliga slutprodukt är *Handbok för kunskapsuppbyggande samlingsförvaltning*. Handboken är ett resultat av projektets konklusion att en effektiv och måluppfyllande kunskapsuppbyggnad i en Spectrum-baserad samlingsförvaltning kräver att alla museets funktioner är inblandade, och att databasen görs till ett nav för kunskapsuppbyggnaden. För att nå detta behöver Spectrum anpassas till varje museums unika förutsättningar och uppdrag. Det kräver i sin tur ett brett samtal där alla museets funktioner kommer samman och tänker igenom en rad frågor och benämningar. För att behålla den fruktbara friktionen mellan olika professioner är målet med samtalen inte nödvändigtvis att komma till exakt samma slutsatser, utan att skapa sig en delad förståelse och en gemensam struktur för hur kunskapsuppbyggnaden ska relatera till och vara en del av den aktiva samlingsförvaltningen. Förhoppningen är att handboken ska kunna ha positiva effekter på många svenska museers arbete med kunskapsuppbyggnad i aktiv samlingsförvaltning. Inom Göteborgs museer är projektet en betydelsefull del i att utveckla arbetet med att organisera och genomföra forskningssamarbeten, kunskapsuppbyggnad och aktiv samlingsförvaltning, såväl i styrsystem som i praktiken.

1.6 Resultatens placering i förhållande till nationell och internationell översikt av tidigare forskning inom området

Museiforskning är ett expansivt kunskapsområde med specifik utgångspunkt i museernas förutsättningar, verksamhetsområden och samhällsuppdrag.

Forskning om museerna är väletablerad, och välpublicerad – i Sverige inom området museologi och internationellt inom Museum Studies¹⁰ – och kunskap om forskningens inriktning, teoretiska ramverk och organisation är nyligen

¹⁰ Smeds, K. 2007. Vad är museology? *RIG - kulturhistorisk tidskrift*, 90(2): 65-81, Coombes, A. & Phillips, R.B. (red.). 2015. *Museum Transformation. The International Handbooks of Museum Studies*. Chichester: John Wiley & Sons, McCarthy, C. (red.). 2015. *Museum Practice. The International Handbooks of Museum Studies*. Chichester: John Wiley & Sons, Message, K. & Witcomb, A. (red.). 2015. *Museum Theory. The International Handbooks of Museum Studies*. Chichester: John Wiley & Sons, Gainon-Court, M-A & Vuillaume, D. 2016. Can Museums Keep Up With a Changing World? Skills Management as a Practical Respons. *Museum International* No. 269-270:81-96, Hyltén-Cavallius, C. & Svanberg, F. 2016. *Ålskade museum. Svenska kulturhistoriska museer som kulturskapare och samhällsbyggare*. Lund: Nordic Academic Press, Gradén, L. & O'Dell, T. 2016. Museum and heritage Collections in the Cultural Economy: The Challenge of Addressing Wider Audiences and Local Communities. *Museum International*. Vol 68(3-4):48-67, Bäckström, M. 2016. *Att bygga innehåll med utställningar. Utställningsproduktion som forskningsprocess*. Lund: Nordic Academic Press, Berg M. & Grinell, K. 2021, *Understanding Islam at European museums*, Cambridge: Cambridge University Press.

föredömligt sammanställd på svenska.¹¹ Forskning i eller samverkansforskning med museerna är mindre etablerad.¹² Samverkansforskning bygger på museologins ramverk men utvecklar resultat i samspel med praktisk verksamhet genom att forskningsanknyta praktiken och praktikanknyta forskningen.¹³

Museiforskning kan räknas som en del av det likaledes starkt expanderande fältet ny eller kritisk kulturarvsforskning. Det nya kan förklaras som att kulturvård ses “not merely as a technical or managerial matter but as a cultural practice, a form of cultural politics.”¹⁴ Fältet intresserar sig för urvalsprocesser, minne, identitet och vilka värden som format museisamlingar.¹⁵ Det är i detta sammanhang som projektet gripit in och genom att konkret arbeta med en brittisk samlingsförvaltningsstandard och den svenska museilagen inte bara utvecklat ett praktiskt verktyg utan därigenom också visat hur formativa politiskt initierade ramar är för det konkreta kulturarvsarbetet, i detta fall svenska museers samlingsförvaltning. För att sätta våra resultat i en sådan kontext har projektet presenterat ett delresultat i tidskriften *Nordisk museologi*; diskuterat just mötet mellan Spectrum och museilag på en internationell konferens inom etnologi och folklore; och sammanställer efter projektets slutförande en artikel till en topprankad internationell tidskrift som mer explicit sätter projektets resultat i relation till den internationella forskningen.¹⁶

I den nationella kontexten hoppas vi att handboken ska kunna vara brett användbar och därigenom fördjupa diskussionen om kunskapsuppbyggnad, databas och samarbete över museifunktionerna. Vi hoppas också att projektet kan tjäna som ett inspirerande exempel på samverkansforskning som låter forskning och praktik utvecklas organiskt och jämbördigt. Inte minst har projektet givit de deltagande forskarna och praktikerna tillfälle att fördjupa sina

¹¹ Laine, A. 2018. *Museiforskning: En översikt*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.

¹² Se dock Byrne, S., Clarke, A., Harrison, R., Torrence, R., (red.) 2012. *Unpacking the Collection: Networks of material and social agency in the museum*, London: Springer, och Hyltén-Cavallius, C. & Svanberg, F. 2016. *Ålskade museum. Svenska kulturhistoriska museer som kulturskapare och samhällsbyggare*. Lund: Nordic Academic Press.

¹³ Jonsson Malm, C 2016. *Forskning, utveckling & kulturarv*. Kalmar: Linnéuniversitetet och Kalmar läns museum, Högberg A. & Jorgmark M. 2021. Museientreprenörskap som praktik- och kunskapsfält, *Nordisk museologi*, Vol. 31, nr 1, s. 74-91.

¹⁴ Logan, W., Kockel, U. & Nic Craith, M. (2016) “The New Heritage Studies: Origins and Evolution, Problems and Prospects” i *A companion to Heritage Studies*, Oxford: Wiley Blackwell, s. 1.

¹⁵ Smith, L. (2006) *Uses of heritage*, London: Routledge, Harrison, R. (2013). *Heritage. Critical Approaches*. London: Routledge, Waterton, E. & Watson S. (red.) (2015). *The Palgrave Handbook of Contemporary Heritage Research*, London: Palgrave Macmillan, Labrador, A. M. & Silberman, N. A. (red.) (2018). *The Oxford Handbook of Public Heritage Theory and Practice*, Oxford: Oxford University Press.

¹⁶ Grinell, K. & Högberg, A. (2020) “Lagstadgad kunskap” *Nordisk museologi*, 28:2.

färdigheter i samverkansforskning och att se dess potential för såväl akademi som museisektor.

1.7 Resultatets relevans för kulturmiljön, kulturarvet och kulturmiljöarbetet

Samlingsförvaltning är en kärnfunktion på museer. I författningskommentarerna till museilagen framhålls att museerna ska bidra till forskning utifrån sina förutsättningar och med utgångspunkt i de samlingar de förvaltar. Detta kan ske genom att tillhandahålla förutsättningar för forskning och/eller att själv utföra eller organisera sådan verksamhet, där också nära relationer till universitet och högskola beskrivs vara avgörande. För att bidra till målet om allsidighet och att det offentliga samtalet vidgas och fördjupas behöver museerna kunna följa relevant forskning samt tillämpa olika teoretiska perspektiv och tolkningsmodeller. Personalens utbildning och kunskap är en mycket viktig förutsättning för museernas verksamhet. För att vara en kunskapsuppbyggande verksamhet där kunskap genomsyrar arbetet med samlingar, utställningar och publika möten är det därför viktigt att finna utrymme och former för en relevant och löpande kompetensutveckling. I kulturarvspolitiken lyfts också tydligt att museerna behöver mer av långsiktig principiell styrning. Armslängds avstånd ska förtydligas vilket medför ett tydligare ansvar för museiprofessionen att själva utveckla sitt arbete. För att utveckla samlingarna behövs en större inomsektoriell diskussion om hur dessa processer kan stärkas.

Kunskapsuppbyggnad och forskning är centrala delar för alla delmoment i en aktiv samlingsförvaltning. Projektet är ett konkret inspel i samtalet om hur forskning och kunskapsuppbyggnad kan organiseras och integreras i museers verksamhet. Därtill visar det konkret på möjligheterna att använda Spectrum som stöd i detta arbete, samtidigt som det ger förslag på hur implementeringen av verktyget kan utvecklas. Projektet har lyft fram och genom sina resultat visat på värdet av behovsmotiverad forskning och utveckling och har knutit an till RAÄs FoU-programs teman Samverkan och dialog (Samverkan med andra samhällsaktörer, Gestaltning och aktivering av kulturarv). Projektets resultat kommer att kunna stödja och utveckla svenskt museiarbete och vara relevant för hur forskning och kunskapsuppbyggnad vid museerna definieras, organiseras och integreras i samlingsförvaltningsarbetet.

1.8 Resultatspridning – nuläge och kommande

Vid projektslutet har projektet presenterat huvudresultat och delresultat vid en rad konferenser och branschmöten, såsom museernas vårmöte 2021, RAÄs Samlingsforum 2021, RAÄS Spectrum bokklubb och deltagande i Collections trusts konsultationsgrupp. Publikationer består förutom denna rapport vid projektslutet av Grinell & Högberg, ”Lagstadgad kunskap” *Nordisk museologi*, 28:2 och *Handbok för kunskapsuppbyggande samlingsförvaltning*.¹⁷ Därtill kommer en summerande internationell artikel på engelska om Spectrums möte med den svenska museilagen, och hur Spectrum kan utvecklas för att främja och bejaka kunskapsuppbyggnad.

¹⁷ <https://goteborg.se/wps/portal/start/kommun-o-politik/kommunens-organisation/forvaltningar/forvaltningar/kulturforvaltningen/om-kulturforvaltningen/kulturforvaltningens-publikationer>

2 Workshopar

2.1 Workshop 1: Forskning och kunskapsuppbyggnad i aktiv samlingsförvaltning

Genomfördes 2020-06-12, i zoom.

2.1.1 Närvarande

Annika Carlsson (projektföljare RAÄ), Charlotte Ahnlund Berg (RAÄ), Vivian Smits (SVK & GRASCA), Camilla Hjelm (SUs konstsamling), Mattias Bäckström (NTNU, Trondheim), Annica Ewing (SHM), Astrid von Rosen (GU, Kulturvetenskaper), Anna Hedtjärn Wester (Almgrens sidenväveri)

För projektgruppen: Klas Grinell, Britta Söderqvist, Anna Javér (Göteborgs Stad), Anders Högberg (LiU, arkeologi), Elin von Unge (SU, etnologi).

2.1.2 Diskussion

Förmiddagen ägnades åt presentationer av deltagarnas PM. Eftermiddagen ägnades åt diskussioner utifrån de gjorda presentationerna. Det är självfallet svårt att sammanfatta en så böljande och uppslagsrik diskussion. Men här följer i alla fall ett försök att fånga det som projektgruppen tog med vidare i arbetsprocessen.

Många presentationer berörde frågan om vad forskning och kunskapsuppbyggnad egentligen är och bör vara i museisammanhang. Även begreppen samling, samverkan och aktiv samlingsförvaltning kom upp i diskussion. Mattias Bäckström har i sitt PM sammanfattat den gedigna genomgång av olika museiforskningsbegrepp han gjort. Vivian Smits poängterar i sitt PM att 'samlingsförvaltning' aldrig riktigt förklaras i vårt projekt, eller i Spectrum. Annica Ewing framhöll att samlingsförvaltning är en relativt ny term och diskussionen konstaterade att det kan tolkas som en reaktion på en tidigare motsättning mellan bevarande och brukande av museiföremål. Det är ett tecken på att projektets vilja att framhålla att samlingsförvaltandet är en del av en vetenskaplig praktik inte är alldeles ny. Det är viktigt att se att vi arbetar för att befästa och förtydliga processer som redan

är igång. Camilla Hjelm poängterade att även om det länge varit väldigt omodernt att ägna sig åt museisamlingar inom akademien finns idag en samlad rörelse som igen för samman samlingar och akademien, vilket också förklarar ett förnyat behov av att diskutera hur de olika fälten förhåller sig till varandra.

Elin von Unge poängterade att mycket forskning består i samlande av material, men att samlande i sig som Anders Högberg menade inte nödvändigtvis är kunskapsuppbyggnad eller forskning. Samlandet (ackumulering av saker) blir forskning om det är frågeställnings- och nyfikenhetsbaserat, och metodiskt. Kunskapsuppbyggnad blir till när just uppbyggandet tydliggörs och dokumenteras.

Vi kom fram till att projektet har behov av att sätta samman en slags utredningar av dessa centrala begrepp, för att därifrån kunna definiera och operationalisera de ord som ska användas för att föra in forskning och kunskapsuppbyggnad i Göteborgs museers samlingsförvaltningsplan och i Spectrum. Annars riskerar kanske som Mattias Bäckström menade orden samlingsförvaltning, kunskapsuppbyggnad och forskning att sammanfalla.

Förutom de ovan nämnda begreppen har Vivian Smits i sin licentiatavhandling på ett sätt som är relevant för projektet behandlat orden fynd, material, objekt och föremål, liksom deras roller i skapandet av kulturarv.

Ett annat tema i presentationerna och diskussionen rörde hur det praktiskt kan gå till att forska och bygga kunskap i det dagliga museiarbetet. Astrid von Rosen framhöll att man behöver en arbetsstruktur där allas roll i registreringsprocessen uppgraderas och synliggörs. Astrid berättade om hur hon själv i en teoridriven etisk diskussion i en artikel lyft fram museipersonalens kompetens och bidrag till forskningsresultaten. Hon efterfrågade konkreta former för att utmana dominerande berättelser och som resultat förändra museernas insamlingspraktiker. En viktig dimension är att hitta möten mellan forskare, insamlare, och ägare av det som ska samlas. Anna Hedtjärn Wester eftersökte liknande sätt att effektivt föra in ny kunskap och forskningsperspektiv redan vid föremålsregistrering, till exempel med hjälp av en referensgrupp med forskare. Utifrån de mindre museernas horisont framhöll hon svårigheterna med att i det dagliga arbetet få ihop ideal med verkligheten.

Charlotte Ahnlund Berg poängterade likaledes behovet av att uppgradera alla de som genom sin dagliga praktik bidrar i kunskapsuppbyggandet och göra det levande i hela museets verksamheter.

Projektet observerade ett behov av att lokalisera strategiska moment i den aktiva samlingsförvaltningen där det behöver tydliggöras att viktiga val görs som avgör vilka forskningsfrågor och vilken kunskap som kommer kunna byggas kring ett föremål eller en samling. Insamling, registrering, konservering, utställande, utlån, forskningsundersökningar och deaccession kom fram som sådana strategiska moment.

Ett annat tema för diskussion var databaser och dokumentation. Såväl Camilla Hjelm som Astrid von Rosen beskrev erfarenheter av att jobba med parallella databaser för olika målgrupper, och fördelar och faror med ett sådant arbetssätt diskuterades.

Andra frågor som behandlades var:

För att fortsätta vara relevant behöver samlingarna beforskas, vilket innebär att forskning behöver vara en del i det dagliga museiarbetet, liksom att det behövs en systematisk integrering av externa forskares perspektiv. En forskningsplan, -policy och/eller -strategi behöver exempelvis vara kopplad till insamlingsstrategin, och vice versa.

Från ett forskarperspektiv är det avgörande att utmana dominerande narrativ, och i förlängningen också förändra insamlings- och utställandepraktiker. För detta krävs kontinuitet och strukturer så att det inte beror av enskilda personers engagemang. Hur säkerställer vi att kunskap som genereras dokumenteras på ett sådant sätt att den finns kvar i organisationen när det aktuella projektet avslutas?

Det finns ett behov av ett gemensamt språk om kunskapsuppbyggnad. En ökad samverkan mellan akademien och museerna kan stärka förståelsen för varandras kompetenser och roller. Det är viktigt att inte bara samarbeta, utan att tala om hur samverkansforskning kan och ska gå till. Det är också viktigt att skapa jämbördiga och tydliga förutsättningar för samverkan.

2.1.3 Projektets externa forskare Anders Högberg reflekterar kring workshop 1

Workshopen är viktig för kunskapsutbyte mellan projektet och referensgruppen, men också mellan de inbjudna. På så sätt fungerade workshoparna inte bara som ett tillfälle för informationsinhämtning i projektet, utan var även en del av dess resultat vad gäller spridning av arbetet.

Det finns olika sätt att se på och förstå forskning. Någon ser det som ”det som personer med specifik kompetens/utbildning gör”, andra ser det som ”något som görs utifrån specifika frågeställningar och metoder”. Vi behöver hålla båda dessa (och kanske fler?) sätt att se på forskning ”i luften” i vårt projekt.

Det finns också olika sätt att se på forskning i relation till samlingar. Många poängterade ”från samlingen till ny kunskap (umgås med samlingarna och ur det skapa nya frågeställningar/ingångar för forskning)”, det finns också ”skapa ny kunskap som inte är beroende/kommer ur specifika samlingar” utan som kommer ur specifik forskning som använder samlingar (så gott som vilka som) som ”data”. Dessa olika (och fler?) sätt att se på forskning i relation till samlingar behöver vi också ”hålla i luften” i vårt projekt.

Det är viktigt för oss att hitta sätt att integrera forskning och kunskapsuppbyggnad i daglig praktik, i alla de processer som man jobbar med på museer.

En del pratade också om forskning på museer som något som görs på befintliga samlingar. Och det är ju ok och något som händer. Men, viktigt för oss är att få in forskning/kunskapsuppbyggnad innan ”samlingen kommit till”, dvs när föremål blir aktuella för att ingå i en samling. Viktigt för oss är också när föremål ”slutar” vara del av samling. Då behövs också forskning som ser till att föremålen som utgår ur samlingen gör det på ett forskningsmässigt

/kunskapsuppbyggande sätt.

2.1.4 Nu då? Vägen vidare

Nästa steg för projektet blir att gå igenom kunskapsuppbyggnadens roll i befintliga planer och policyer. Projektgruppen kommer utifrån dem och den första workshopens resultat sammanställa och resonera kring möjliga vägar framåt. Elin och Anders planerar för fokusgruppsamtal kring policyers

funktion i verksamheten med utvalda medarbetare, som kommer att genomförs inför workshop 2.

2.2 Workshop 2: Styrdokument och kunskapsuppbyggnad

Genomfördes 2020-11-04-2020-11-05, i zoom.

2.2.1 Deltagare

Projektgruppen: Klas Grinell, Britta Söderqvist, Anna Javér (Göteborgs Stad), Anders Högberg (LiU, arkeologi), Elin von Unge (SU, etnologi).

Deltagare dag 1: Ellen Ekberg (praktikant, RAÄ), Mattias Bäckström (NTNU, Trondheim), Vivian Smits (SVK & GRASCA), Annika Carlsson (projektföljare, RAÄ), Camilla Hjelm (SUs konstsamling), Charlotte Ahnlund Berg (RAÄ), Annica Ewing (sista passet)(SHM).

Deltagare dag 2: Ellen Ekberg (praktikant, RAÄ), Mattias Bäckström (NTNU, Trondheim), Vivian Smits (SVK & GRASCA), Annika Carlsson (projektföljare, RAÄ), Camilla Hjelm (SUs konstsamling), Charlotte Ahnlund Berg (RAÄ), Annica Ewing (SHM), Astrid von Rosen (GU Kulturvetenskaper), Anna Hedtjärn Wester (Almgrens sidenväveri).

2.2.2 Frågor och underlag

De frågor som deltagarna arbetade med inför workshoppen var:

Vad gör en välfungerande policy? Det vill säga: vad ska den åstadkomma i en verksamhet/institution, och hur ska den vara utformad för att kunna åstadkomma detta? Beskriv ditt drömstyrdokument för oss andra! (för visst har väl alla ett sådant? eller förklara möjligen varför styrdokument är en mardröm).

Vi vill också gärna att ni samlar några korta rader eller punkter som underlag för er presentation, så vi kan få med dem i projektets samlade arbetsmaterial.

Det behöver dock inte lämnas in i förväg.

Underlag: Policydokument från Göteborgs museer gällande accession och deaccession, forskning och samlingsförvaltning. Här ingick även ett dokument innehållande de fokusgruppsfrågor Elin Nystrand von Unge och Anders

Högberg tagit fram för kommande samtal med Göteborgs museers samlingsförvaltningspersonal.

2.2.3 Diskussion

Under eftermiddagen den 4/11 presenterade deltagarna feedback på de policydokument som skickats ut på förhand samt svarade på frågan ”Vad gör en policy?”. Därefter följde ett samtal kring dessa inlägg.

Förmiddagen den 5/11 presenterade Britta Söderqvist och Anna Javér från projektgruppen bakgrunden till projektet och Anders Högberg och Elin Nystrand von Unge redogjorde för de frågor som arbetats fram för kommande fokusgruppsamtal. Även dessa presentationer följdes av en gemensam seminariediskussion.

Astrid von Rosen inledde med att lyfta frågan om museers möjlighet att förvärva ”digitala objekt” i motsättning till idén ett autentiskt original. Britta Söderqvist menade att det ofta är en praktisk fråga som faller tillbaka på policyformuleringar. Här nämnde Elin Nystrand von Unge relationen mellan föremålssamlingar och dokumentation, magasin och arkiv, som komplementära, där arkivet kan samla ett kontextuellt, ofta digitalt material som inte behöver bygga på autenticitet eller ursprunglighet i första hand men som ändå sammantaget bär på en form av originalitet. Problemet kan vara att arkiv- och magasinförvärv inte alltid är länkade till varandra. Anna Javér påpekade dock att det i databasen Carlotta går att göra kopplingar mellan arkiv- och magasinposter.

En annat tema lyfte Anna Hedtjärn Wester som ville veta mer om hur svaren på frågorna kring kunskap och forskning skulle användas i det fortsatta arbetet i projektgruppen. Här svarade Anders Högberg att både begreppen *kunskapsuppbyggnad* och *forskning* redan används i Spectrum och därmed redan är introducerade samt att uppgiften då blev att skapa definitioner utifrån förvaltningens behov. Elin Nystrand von Unge menade att det inte går att förekomma de empiriska resultaten utan att gruppen får tolka dessa när materialet är insamlat och utforma arbetet efter resultaten.

Ett tema som väckte gehör hos många deltagare lyftes av Mattias Bäckström som berättade om norska magister- och masterstudenter som fått i uppdrag att

skriva uppsatser om liknande frågor som lyfts under dessa dagar. Dessa studenter får också göra praktik på museer för att därefter nå kompetens att kritiskt granska sina erfarenheter genom analytiskt uppsatsarbete. Mattias tipsade också om den nytugivna rapporten *Utvalg for museum og forskning* av Brita Brenna där frågor kring museernas forskning i Norge adresseras.¹⁸ Här menade dock Britta Söderqvist att det var viktigt för museerna i en svensk kontext att själva definiera kunskaps- och forskningsbegreppen inom museiorganisationen och inte överlämna ansvaret till universiteten. Det är just därför fokusgruppssamtalen är så viktiga. Både Britta och Anders Högberg lyfte fram Norge som ett föregångsland att hämta lärdomar ifrån. Här påpekade Anders att RAÄ faktiskt driver liknande frågor i Sverige. I samband med detta påminde Charlotte Ahnlund Berg om det norska projektet Tingens metod som både RAÄ och Göteborgs museer medverkar i.¹⁹ Här undersöks de olika dimensioner som museernas specifika kunskapande för med sig.

Anders Högberg återknöt till workshop 1 där han påpekade att många uppfattar forskning som det en forskarutbildad gör. Istället menar Anders att forskning är ett redskap, ett sätt att arbeta på, som även personer utan doktorsgrad kan lära sig och utföra. Museer behöver därför inte låsa sig vid att anställa disputerade utan kan istället satsa på samverkansforskning, ett koncept som utvecklats under de senaste 20 åren. Detta kan ske genom att bjuda in en följeforskare att delta i arbetet med en magasinshytt där forskningen blir ett sätt att ta tillvara den kunskap som uppstår vid en dylik aktivitet. Klas Grinell påpekade här att det kan vara svårt för icke-disputerade museianställda att söka pengar från VR eller RJ då denna kompetens krävs för att få söka. Han menade även att en onödig konkurrenssituation mellan universitet och museer skulle kunna uppstå. Med hänvisning till sin tidigare forskning knöt Mattias Bäckström an till idén om utställningar som ett alternativ till att få akademiska poäng, dvs att akademiska poäng inte endast kan nås via publicering av text. Detta förekommer redan inom konstnärlig forskning.

Utifrån resonemangen ovan lyfte Camilla Hjelm frågan om tätare samarbete mellan museer och universitet, i likhet med de exempel från Norge som tidigare nämnts. I samband med detta berättade Annica Ewing om sina erfarenheter från SMVK. På myndighetens museer samarbetade de med 4-5 utbildningar där

¹⁸<https://www.regjeringen.no/contentassets/d466438b78fa4887a88b34d2babff2f8/rapportmuseumsforskning.pdf>

¹⁹ <https://www.tingenesmetode.no/>

studenterna fick erhålla ny praktikbaserad museikunskap som en del av utbildningens olika kursnivåer. Myndigheten tog fram ett ”letter of intent” för att implementera dialogen med universitetet och därmed få vara med och utbilda kompetenta framtida museianställda.

Ett problem i detta utbyte påpekade Astrid von Rosen var de avgifter som museer på senare år börjat ta ut för studiebesök och dylikt. Konsekvensen är enligt Astrid att kontaktytorna dem emellan krymper. Britta Söderqvist påpekade att museerna är nödgade att ta betalt för dylikt arbete då det inte finns med som en del av personalens arbetsbeskrivningar – det ligger inte i museets grunduppdrag att utföra sådana tjänster/samarbeten gratis. Istället pekade Britta, med hänvisning till rapporten Collections 2000 på skillnader i synen på kunskapsuppdrag mellan Sverige och Storbritannien. Där museer i Sverige pratar om kunskap och forskning, fokuserar museer i UK på samarbeten med utsatta grupper och inkluderingsverksamhet.

Här informerade Mattias Bäckström om ett avtal mellan museer och universitet i Sörtrönderlag vilket möjliggör ett tätare samarbete i form av exkursioner och studiebesök etc. Norska ICOM har även arbetat fram en remiss som handlar om att museers arbete inte endast sker innanför verksamhetens väggar utan även utanför, som inom t ex museiutbildningar.

2.3 Workshop 3: Utkast till handbok

Genomfördes 2020-06-17, i zoom.

2.3.1 Deltagare

Projektgruppen: Klas Grinell, Britta Söderqvist, Anna Javér (Göteborgs Stad), Anders Högberg (LiU, arkeologi), Elin von Unge (SU, etnologi).

Deltagare: Vivian Smits (SVK & GRASCA), Annika Carlsson (projektföljare, RAÄ), Annica Ewing (SHM), Astrid von Rosen (GU Kulturvetenskaper), Anna Hedtjärn Wester (Almgrens sidenväveri).

2.3.2 Sammanfattning

Den tredje workshopen öppnade med en avrapportering av projektarbetets framskridande, och Göteborgs museers planer för implementering av resultaten.

Huvuddelen av workshopen ägnades åt diskussioner av ett utkast till *Handbok för kunskapsuppbyggande samlingsförvaltning*. Deltagarnas kommentarer var väsentliga för att omvandla handboken från utkast till färdig produkt.

Under denna workshop framhöll flera av deltagarna vikten av att dokumentera och offentliggöra så mycket som möjligt av projektets resultat. En synpunkt som väglett utformningen av denna slutrapport.

3 Presentationer av centrala begrepp

3.1 Databas

Den handbok projektet tagit fram utgår från att museidatabasen har en central roll för att effektivt kunna utveckla kunskapsuppbyggnad. En välfungerande databas kan fungera som ett nav för att driva kunskapsuppbyggande processer framåt och är dessutom den plats där alla delar i detta arbete kan samlas.

Betydelsen av ordet museidatabas är inte självklar. Här avses något mer än bara ett digitalt samlingssystem som Carlotta, Sophie, Museum plus, Primus, TMS, Collective Access, Dina eller AdLib (för att nämna några av de mest använda i Sverige).²⁰ Databas används i handboken som en slags synonym till forna tiders museikatalog och arkiv. Snarare än det tekniska verktyget handlar det om att det används aktivt som en gemensam ordning och plats där samtliga verksamheter lämnar, hämtar och skapar ny information och kunskap, utifrån en gemensam förståelse av kunskapens roll för att nå verksamhetens mål. Det betyder att även utställningsproduktion, programverksamhet och pedagogiskt arbete ska kunna arbeta utifrån databasen. Den kunskap dessa verksamheter genererar ska dokumenteras där, eller om den arkiveras på annan plats länkas och göras sökbar.

Samtliga verksamhetsdelar bör använda databasen som gemensam plats för att lämna, hämta och skapa ny information. På så sätt kommer kunskap som genereras ur olika verksamheter – och som på många museer bärs av enskilda anställda eller personalgrupper – att behöva formuleras så att den kan föras in i databasen. Det medför ett behov av att sinsemellan prata om den kunskap som skapas. Därmed förvandlas kunskapen från tyst, eller buren av få, till uttalad och delad av många. På så sätt institutionaliseras kunskapen och blir tillgänglig för andra genom att föras in i databasen, eller att vara länkad till denna. Genom att ge dokumentationen, så som den beskrivs här, utrymme i det dagliga arbetet kan museiinstitutionen på längre sikt bli mer kunskapsdriven.

²⁰ För dem som står inför ett val av databas har Digisam tagit fram en checklista: *Checklista – samlingssystem*, https://digisam.se/wp-content/uploads/2015/06/Checklista_samlingssystem.pdf
Riksantikvarieämbetet har en vägledning till "God praxis för val och användning av samlingsförvaltningssystem" <http://raa.diva-portal.org/smash/get/diva2:1537618/FULLTEXT01.pdf>

3.2 Forskning²¹

Enligt *Nationalencyklopedin* (NE) är forskning en ”process som genom systematiskt arbete kan frambringa nya kunskaper och ökat vetande.” Där kontrasteras forskning mot utvecklingsarbete, som ”karakteriseras som den verksamhet som systematiskt och metodiskt utnyttjar forskningsresultat och vetenskaplig kunskap för att åstadkomma nya produkter, nya processer, nya system eller väsentliga förbättringar av dem som redan existerar.”

Stadsmuseiavdelningen i Stockholms stad definierar vidare forskning formellt som en metodisk process som utförs av forskare och syftar till någon form av vetenskaplig publicering. (- --) Om kunskapsuppbyggnad på avdelningen beskriver ett systematiskt sökande efter ny kunskap med specifika metoder, utmärks forskningen i högre utsträckning av ett problematiserande syfte och analys med tillämpning av teoretiska verktyg.²²

I offentlig statistik används begreppet FoU (forskning och utveckling) som enligt SCB måste karaktäriseras av:

Nyskapande: FoU-verksamheten har som syfte att skapa ny kunskap samt att hitta nya tillämpningar av befintlig kunskap.

Kreativitet: FoU-verksamheten baseras på originella koncept och hypoteser.

Ovisshet: FoU-verksamhetens utfall går inte att med säkerhet veta på förhand. Ovissheten gäller även åtgången av ekonomiska och personella resurser.

Systematik: FoU-verksamheten utförs systematiskt samt är planerad och budgeterad.

Överförbarhet och/eller reproducerbarhet: FoU-verksamheten avser leda till resultat som potentiellt kan överföras och/eller reproduceras.²³

Det bör framhållas att detta är ett ideal. Merparten av svensk universitetsforskning bedrivs i projektform där möjligheterna till ekonomisk eller personell ovisshet är mycket begränsade.

²¹ Författad av Klas Grinell, utifrån underlag från Mattias Bäckström.

²² Stockholms stad, Dnr: 3.1/107/2016: *Program för kunskapsuppbyggnad och forskning på Stadsmuseiavdelningen*, s. 12.

²³ SCB, *Forskning och utveckling i Sverige 2019 – preliminär statistik*, s. 6.

Mattias Bäckström har kartlagt hur nordisk museiforskning talat om forskning vid och om museer.²⁴ Han urskiljer fyra olika museiforskningsbegrepp. Det första begreppet är *museiforskning som forskning på museisamlingar*. Detta slags forskningsbegrepp har en stor utbredning i offentliga dokument. I den danska museilagen (2001) gäller för forskning vid kulturhistoriska museer och konstmuseer att: ”Museets samlinger danner grundlag for forskning og for museets alment oplysende virksomhed.” Samma slags forskningsbegrepp återfinns i den svenska museiutredningen *Minne och bildning* (SOU 1994:51) samt beskrivs som norm i den norska museiutredningen *Museum: Mangfold, minne, møtestad* (NOU 1996:7): ”Den vanlege forståinga av omgrepet ’museumsforskning’ er forskning som er retta mot gjenstandar og anna kjeldematerial som musea forvaltar.”²⁵ I boken *Forskning & museer* hävdar arkitektur- och bebyggelsehistorikern Sten Rentzhog, tidigare museichef vid Jamtli i Östersund, att det finns en skillnad mellan universitets- och museiforskning. Enligt honom handlar det om en skillnad mellan teori- och empirifokuserad forskning: ”Universitetsforskningen är ofta bunden av aktuella teorier, trender och finansieringsmöjligheter. Museernas forskning är nära knuten till deras samlingar.”²⁶

Det andra begreppet är *museiforskning som forskning för museisektorn*. Denna sorts forskning lyfts fram av utredare vid Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet i slutrapporten *Sektorsforskningen inom kulturområdet* (2000). Här inkluderas all forskning som av olika skäl är viktig för museisektorn: ”Själva forskningen som bedrivs inom en sektor”, skriver de, ”kan vara tillämplad eller kallas grundforskning. Den kan lika väl bedrivs vid universitet och högskolor som vid olika sektorsorgan, av universitetsanställda, myndighetsanställda, projektanställda eller på annat sätt inhyrda personer.”²⁷ Såväl museer som universitet och högskolor kan alltså bedriva forskning, men museisektorn med sina institutioner och myndigheter ska formulera forskningsfrågorna med utgångspunkt i sina behov samt vara beställare av den forskning som påbörjas.

²⁴ Bäckström, M. 2016. *Att bygga innehåll med utställningar. Utställningsproduktion som forskningsprocess*. Lund: Nordic Academic Press. Bäckström har som sagt generöst låtit oss använda hans arbete för denna översiktliga presentation av forskningsbegreppet.

²⁵ SOU 1994:51, *Minne och bildning: museernas uppdrag och organisation*, NOU 1996:7, *Museum: Mangfold, minne, møtestad*.

²⁶ Rentzog, S. (2006) *Forskning & museer: en debattskrift om museernas behov av kunskap och forskningens behov av museer*, Stockholm: Nordiska museets förlag, s. 31f.

²⁷ Citerat i Bäckström (2016), *Att bygga utställningar med kunskap*, s. 71.

Det tredje begreppet är *museers forskning som tillämpad forskning*. Pedagogen Henrik Zipsane skiljer i sin artikel ”Det findes kun en – ikke to – forskningsstandarder!” från 2005 mellan grundforskning och tillämpad forskning. Zipsane hävdar att museers forskning ska vara tillämpad: forskningen ska anknyta sömlöst till museets övriga verksamhet och resultaten ska implementeras omedelbart i museiverksamheten. Men forskning kan inte definieras utifrån sin institutionella tillhörighet:

Sagt på en anden måde, så må det som gør forskning til forskning være noget ved forskningen i sig selv, noget som har gøre med en arbejdsform, noget som forbinder praksis, metode og teori – ofte tidligere kaldet den akademiske arbejdsform – og ikke noget som i sig selv kan være bundet til en institutionsform.²⁸

Enligt Zipsane är arbetsformen för museers forskning det tillämpade forskningsarbetet, vilket har samma kvalitetskrav som all annan forskning.

Det fjärde och sista begreppet är *museispecifik forskning* som formulerades av forskare vid Nordiska museet strax efter millennieskiftet. Etnologen Birgitta Svensson använder denna benämning i antologin *Föremål för forskning* från 2005. Hon skriver: ”Forskning står för sökande av ny kunskap baserad på problemformulering, teoretisk förankring och vetenskapliga metoder. Således särskiljs inte forskning vid museer från forskning vid universitet och forskningsinstitut.”²⁹ Vidare skriver etnologen och intendenten Eva Fägerborg i artikeln ”Kulturhistoriska museer och forskningen – en het potatis” från 2003 att museiforskning är en obefogad och obrukbar benämning. Forskningen vid museer kan nämligen inte särskiljas från forskningen vid universitet: ”Forskning är forskning, oavsett var den bedrivs, och har att utsätta sig för forskarsamhällets krav och prövningar och delta i ett vetenskapligt samtal.”³⁰

Men Fägerborg hävdar att forskning som bedrivs vid museer ändå har fyra kännetecken som gör det relevant att tala om museispecifik forskning. a) Forskningens val av ämnen är nära knutna till museets ämnesområde. b) forskningen är kopplad till museernas uppdrag att samla, bevara och visa. c) museers forskning kan vara mer sammansatt och resurskrävande än universitetens forskning, eftersom källmaterialet ska bevaras och tillgängliggöras på museer. d) museerna är viktiga samhällsarenor med

²⁸ Citerat i Bäckström (2016), *Att bygga utställningar med kunskap*, s. 62.

²⁹ Bäckström, s. 61.

³⁰ Bäckström, s.59-60.

kontaktytor till allmänheten som kan generera nya frågor och forskningsuppgifter.

Dessa fyra sätt att förstå museiforskning finns alltså närvarande i museisektorn. Trots sina delvis olika tolkningar av relationen mellan museer och forskning kan de alla verka inom ramen för museilagens forskningsbegrepp som beteckning på ”ett systematiskt och metodiskt sökande efter ny kunskap som bedrivs av personer med relevant meritering och i enlighet med de normer som gäller för respektive vetenskapsområde.”³¹

Denna kan i sin tur relateras till den definition som återfinns i regeringens forskningsproposition 2016/17:50. Forskning är:

*ett systematiskt arbete för att söka efter ny kunskap eller nya idéer med eller utan en bestämd tillämpning i sikte. Här ingår också systematiskt arbete som utnyttjar forskningsresultat, vetenskaplig kunskap eller nya idéer för att åstadkomma nya material, varor, tjänster, processer, system och metoder, eller väsentliga förbättringar av redan existerande sådana.*³²

Forskning och utveckling kan i sin tur delas upp i tre fält: forskning utan bestämd tillämpning i fokus kallas *grundforskning*, till skillnad från *tillämpad forskning* samt det arbete som utnyttjar tidigare forskningsresultat som kallas *systematiskt utvecklingsarbete*.

Exempel på grundforskning är att registrera, ordna och utforska samlingar utan bestämd tillämpning i sikte. Tillämpad forskning är till exempel när man i ett utställningsprojekt utvecklar ny kunskap. Systematiskt utvecklingsarbete sker till exempel när museerna utvecklar sitt pedagogiska arbete utifrån de senaste forskningsrönen om lärande.

I Spectrum definieras forskning som en informationsenhet som förekommer åtta gånger i olika processer. Den vanligaste avledningen av ordet är ’forskare’ som i sin tur beskrivs som användare (s.9) av objekten som till exempel kan beskrivas som låntagare. Forskningspotential nämns en gång som ett kriterium för möjlig åtgärd vid en samlingsöversyn (s.97). Överlag kan sägas att forskning ses som något lite vid sidan av samlingsförvaltningen. Forskningens roll för att skapa vetenskaplig information om samlingen är ytterst outvecklad.

³¹ Regeringens proposition 2016/17:116, *Kulturarvspolitik*, s. 207.

³² Regeringens proposition 2016/17:50: *Kunskap i samverkan – för samhällets utmaningar och stärkt konkurrenskraft*, s. 30.

3.3 Information³³

Information kan enligt *Nationalencyklopedin* definieras som en ”generell beteckning för det meningsfulla innehåll som överförs vid kommunikation i olika former.” Det kan vidare förstås som ”en viss mängd fakta, upplysningar eller underrättelser”. Information kan därför ”ses som en nödvändig, men inte tillräcklig förutsättning för kunskap i betydelsen djupare insikt.” Det kan således vara viktigt att göra en skillnad mellan information och kunskap. Information ligger närmare termen fakta, eller en forskningsspecifik användning av termen data, datapunkter och dataset för att beskriva insamlade uppgifter, mätningar, eller andra slags avgränsade informationsmängder, det som i NE definieras som ”(mängd av) noggranna uppgifter”.

Inom historievetskaperna talar man hellre om källor än data, och enligt NE är en källa ”som historieteoretisk term benämning på alla slags observationsdata som historiker bygger på eller kan tänkas bygga på i sin forskning”. En ytterligare distinktion inom historievetskapen är mellan en källa och en kvarleva. I museisammanhang kan föremål beskrivas som kvarlevor medan all möjlig information om dem utgörs av källor. För att säkra att källorna innehåller fakta och inte desinformation finns en rad metoder för källkritik.

Fakta är i sin tur i grunden en pluralform av faktum, som i sin tur betecknar ”sakförhållande som inte kan bestridas”. Skillnaden mellan fakta och information är att information kan bestå av endera faktum eller felaktigt innehåll. Inom samlingsförvaltning motsvaras källkritiken i viss mån av säkerställandet av ett föremåls proveniens.

3.4 Kunskapsuppbyggnad³⁴

Det finns ingen ordboksdefinition av vad som räknas som kunskapsuppbyggnad och därmed inte heller någon tydlig ram för vilka kriterier som ska uppfyllas för att en arbetsinsats ska räknas som kunskapsuppbyggnad. Enligt Museilagen ska museerna ”bidra till forskning och annan kunskapsuppbyggnad”. Det tyder på att kunskapsuppbyggnad är något annat än forskning. I lagrådsremissens författningskommentarer sägs att:

Kunskapsuppbyggnad kan vara utvecklingsprojekt där forskningsresultat eller annan kunskap används i syfte att lösa

³³ Författad av Klas Grinell.

³⁴ Författad av Klas Grinell.

problem i verksamheten, eller t.ex. populärvetenskapliga undersökningar eller skildringar som kan behövas i verksamheten eller är av intresse för allmänheten. Det kan också vara fråga om sådana praktiker som dokumentationsprojekt i syfte att skapa underlag för systematisk kunskap.³⁵

Ledet kunskap i kunskapsuppbyggnad kopplas här till systematisk kunskap. Men kunskapsuppbyggnad sägs också vara att använda kunskap för att lösa problem, vilket för det nära begreppet lärande, som beskriver kognitiva processer som resulterar i förändrade kapaciteter hos den/det som lär, och i sin tur ligger nära begreppet kompetens.³⁶

Kunskapsuppbyggnad i bemärkelsen systematisk kunskap relaterar snarare till det i museologin vanligt förekommande begreppet dokumentation som i NE sägs vara en ”biblioteksteknisk term för såväl insamling, klassificering, indexering och organisation av dokumentsamlingar som för återvinning av information samt tillhandahållande av relevanta dokument.” Denna definition kan utsträckas till en mer eller mindre synonym museiteknisk term om samlingsdokumentation. Det är dock möjligt att dokumentation och katalogisering snarare hör till grundläggande samlingsförvaltning snarare än kunskapsuppbyggnad. Fokus i dokumentation är att organisera den kunskap som finns snarare än att bygga ny kunskap.

När det talas om museerna som kunskapsinstitutioner handlar det ofta, liksom för biblioteken, just om att tillhandahålla redan uppbyggd kunskap relaterad till deras ämnesområde. Enligt NE definieras kunskap som ”fakta, förståelse och färdigheter, tillägnade genom studier eller erfarenhet” medan sakkunskap i sin tur definieras som ”stor faktisk kunskap på visst område”. Sakkunskap är alltså faktisk och större, och samtidigt tydligare avgränsad till ett visst område.

Svensk ordbok menar å sin sida att ’kunskap’ kan (1) syfta på en ”välbestämd föreställning om (visst) förhållande eller sakläge som ngn har lagrad i minnet etc., ofta som resultat av studier”, även (2) en ”mängd av kända fakta på visst område”.

Utifrån det kan man säga att den sakkunskap (2) museerna bygger och tillhandahåller ska förmedlas på ett sådant sätt att den hos så många invånare som möjligt kan leda till kunskap (1).

³⁵ Regeringens proposition 2016/17:116, *Kulturavspolitik*, s. 207.

³⁶ Illeris, K. (2015) *Lärande*, Lund: Studentlitteratur.

Det kan då vara viktigt att påpeka att det förhållande att museets katalog innehåller dokumenterad kunskap (2) inte automatiskt leder till lärande och lösning av verksamhetsproblem. För det behövs metoder och strategier för att inte bara skapa en plats för den tillväxande mängden av kända fakta, utan för att reflektera över vad den lär oss om föremålet, samlingarna, museets kunskapsområde och samhället i stort.

Stadsmuseiavdelningen i Stockholms stad definierar kunskapsuppbyggnad som "den process då kunskap samlas in, analyseras och sätts i större sammanhang" och använder begreppet som en samlingsbeteckning som innefattar allt "från ren dokumentation till möten med publik som ger upphov till ny kunskap, insamlingsinsatser och analyser, till långsiktiga forskningsprojekt i vedertagen mening".³⁷

Deras program för kunskapsuppbyggnad utgår vidare från att dokumentation och forskning inte kan skiljas åt, då

*Metoder och problemställningar i insamlings- och dokumentationsverksamheten ska vila på vetenskaplig grund. Det innebär att det material som används ska granskas källkritiskt, att källor ska redovisas utförligt och att metoder, etiska förhållningssätt och frågeställningar löpande ska diskuteras i relevant arbetsgrupp. Källmaterial och rapporter ska arkivläggas och tillgängliggöras så att de kan användas för forskning.*³⁸

Ett möjligt sätt att skilja ut delmängden forskning från annan kunskapsuppbyggnad kan vara att den i detta fall utförs inom det vedertagna fältet forskning, som rymmer forskarutbildade utförare, projektfinsiering och redovisning i etablerade forskningsfora. För att en läroprocess ska resultera i kunskapsuppbyggnad måste den istället utgå från vetenskapligt grundade problemställningar och använda vetenskapligt grundade metoder vad gäller insamling, källredovisning och dokumentation. Lagrådsremissen menar att "nära relationer till högskolan är avgörande för kunskapsuppbyggnad och utveckling av museiverksamheten i stort."³⁹

En systematisk kunskapsuppbyggnadsplan ser till att det vid förvärv av föremål, arkivalier och fotografier byggs kunskap om de enskilda objekten, men också

³⁷ Stockholms stad, Dnr: 3.1/107/2016: *Program för kunskapsuppbyggnad och forskning på Stadsmuseiavdelningen.*

³⁸ Stockholms stad, Dnr: 3.1/107/2016: *Program för kunskapsuppbyggnad och forskning på Stadsmuseiavdelningen.*

³⁹ Regeringens proposition 2016/17:116, *Kulturavspolitik*, s. 105.

om större sammanhang och andra företeelser. Till skillnad från forskning ska kunskapsuppbyggnad säkerställa att varje skeende på museet som ger upphov till ny kunskap bidrar till att bygga vidare på institutionens samlade kunskap. För att åstadkomma det måste databaser vara självklara nav som alla som är del i kunskapsprocesser använder för att bygga institutionell kunskap.

Kulturavspolitik 2016 slår fast att kunskapsuppbyggnadens mål är att bidra med kunskap till samhället, inte att samla den inne på museet: ”Att museerna ska främja kunskap innebär att de utifrån sina specifika resurser, i form av samlingar de förvaltar, egen kunskapsuppbyggnad och förmedlingsmöjligheter, ska bidra till kunskap i samhället i stort.”⁴⁰

3.5 Samlingsförvaltning⁴¹

Museilagen 9 § säger att ”Ett museum ska aktivt förvalta sina samlingar för att nå verksamhetens mål.” Riksantikvarieämbetet definierar samlingsförvaltning som något som:

*omfattar alla aktiviteter som har att göra med ett museums samling. Samlingsförvaltning är också det sätt som en organisation väljer att planera, strukturera, utföra, utveckla, följa upp och kommunicera arbetet med samlingen. Samlingsförvaltning är en angelägenhet för alla som arbetar med eller kommer i kontakt med samlingar.*⁴²

Aktiv samlingsförvaltning består alltså bland annat i att ha en plan för att utveckla museets samling. För att kunna göra detta krävs en god överblick över vad som finns i samlingen. Det betyder att museet måste ha ordning på den information som finns och skapas om samlingen, liksom var föremålen är placerade och vilket skick de är i, och vilka objekt som är utställda eller utlånade. En god samlingsförvaltning kräver därmed rutiner kring utlån och inlån, förflyttning och transport, utställning och visning, förmedling, forskning, hantering av rättigheter samt digitalisering.

En central del i en välordnad samlingsförvaltning är enligt RAÄ goda rutiner och praktiker för att bevara samlingarna, vilket innehåller:

⁴⁰ Regeringens proposition 2016/17:116, *Kulturavspolitik*, s. 98.

⁴¹ Författad av Klas Grinell.

⁴² <https://www.raa.se/museer/samlingsforvaltning/sa-fungerar-samlingsforvaltning/vad-ar-samlingsforvaltning/>

- Riskhantering och katastrofberedskap
- Aktiv och förebyggande konservering
- Säkerhet
- Magasinering
- Fastighetsskötsel och lokalvård
- Skadedjurskontroll
- Övervakning och styrning av inomhusmiljön⁴³

Spectrums så kallade primärprocesser ger en något mer rörlig bild av samlingsförvaltning, då det handlar om att ta emot objekt, om förvärv, förflyttningar, katalogisering, inlån, utlån, utlämnande av objekt och om retrospektiv dokumentation.

Det är ändå tydligt att begreppet samlingsförvaltning bär på en syn på museiverksamheten just utifrån samlingens perspektiv. Riksantikvarieämbetet betonar att museet ”behöver ha ett övergripande syfte och mål i relation till samlingen.”⁴⁴ Detta syfte konkretiseras i en kedja av policy, planer, processer och arbetsrutiner, roller och ansvar, samt utvärderingar och revidering. Dessa har till uppgift att säkerställa att samlingsförvaltningen arbetar mot de mål museet har satt upp. För att hålla ordning på alla aspekter av samlingsförvaltningen behövs i de flesta fall en övergripande samlingsförvaltningspolicy. Sammantaget ska detta förvaltningssystem kvalitetssäkra arbetet med samlingarna och nå museilagens intention om att ”samlingarna inte förvaltas för sakens skull, utan för att uppnå de mål som satts upp för verksamheten i stort.”⁴⁵ I RAÄs utvärdering av hur museilagen tillämpas framkom dock att ”museerna är svaga när det handlar om integrering av kunskapsuppbyggnad och samlingsförvaltning i den övriga verksamheten”.⁴⁶

Knappt hälften av svenska museer använder idag den brittiska standarden *Spectrum* som underlag för sin samlingsförvaltning. Därför är det av stort intresse att kunna göra kunskapsuppbyggnad till en tydligt integrerad del av en aktiv samlingsförvaltning och på så sätt göra kunskapsuppdraget mer jämbördigt med det förvaltande perspektiv som fortfarande till stor del bestämmer förståelsen av begreppet samlingsförvaltning.

⁴³ <https://www.raa.se/museer/samlingsforvaltning/sa-fungerar-samlingsforvaltning/vad-ar-samlingsforvaltning/>

⁴⁴ <https://www.raa.se/museer/samlingsforvaltning/sa-fungerar-samlingsforvaltning/ramverk-for-samlingsforvaltning/>

⁴⁵ Regeringens proposition 2016/17:116, *Kulturavspolitik*, s. 108.

⁴⁶ Riksantikvarieämbetet (2019) *Uppföljning av hur museilagen tillämpas. Ett regeringsuppdrag*, s. 161.

3.6 Samverkansforskning⁴⁷

Högberg och Jogmark har i en intervjustudie undersökt vilka behov av forskning och forskningsbaserad kunskap och kompetens ett 10-tal museichefer i Sverige ser som viktiga för sina respektive.⁴⁸ Resultatet visar att museerna behöver forskare som: 1) tänker nytt, innovativt och konstruktivt; 2) har förmågan att forska om frågor relevanta i en museikontext; 3) genom forskning levererar aktiviteter och resultat som får museet och dess verksamheter att växa; 4) som bidrar till att utveckla museets visioner och konkret stärker museets strategiska arbete.

Forskning blir i detta ett redskap för att förverkliga museet så som det tar sig uttryck i målformuleringar, visioner och strategidokument. Det är delvis en annan form av forskning än den som universiteten levererar och därmed något få forskare är utbildade till att utföra.⁴⁹ Det är också en forskning som kräver att museerna har rätt beställarkompetens, det vill säga förmågan att förstå vad museet behöver när samverkan med forskare initieras. Det kräver också en museiorganisation som kan omsätta kunskapen som kommer ur forskningen till relevanta museiverksamheter. Ett sätt att utveckla nödvändiga kompetenser är att tydliggöra variationer i hur samverkansforskning kan organiseras och genomföras och att olika former av samverkansforskning ger olika resultat.

Integrerad strukturerad samverkansforskning handlar konkret om att utveckla arbetssätt och resultat i samspel med praktisk verksamhet genom att forskningsanknyta praktiken och praktikanknyta forskningen. Framgångsrikt genomfört resulterar sådan samverkansforskning i robust kontextkänslig kunskap vars validitet prövats i dialog. Det ökar deltagarnas kunskaper och kompetenser och ger verksamhetsförankrad kunskap av hög kvalitet.⁵⁰ Vinsten med sådan samverkan är att resultat skapas som inte någon av deltagarna på

⁴⁷ Författad av Anders Högberg.

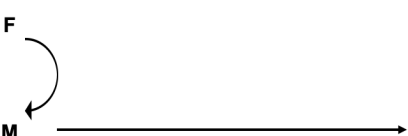
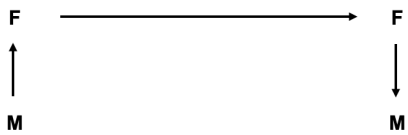
⁴⁸ Högberg, A. & Jogmark, M. (2021) "Museientreprenörskap som kunskaps- och praktikfält", *Nordisk museologi*, 29:1, se även Bygdell, C. & Hansen, A. (2019). "Forskarutbildade – garantier för en forskande museisektor?" i (red) Lindqvist, K. *Kompetens i museisektorn. Politik, praktik och relationen till högre utbildning*. Lund: Nordic Academic Press.

⁴⁹ Bäckström, M. 2016. *Att bygga innehåll med utställningar. Utställningsproduktion som forskningsprocess*. Lund: Nordic Academic Press, Bygdell, C. & Hansen, A. (2019). "Forskarutbildade – garantier för en forskande museisektor?" i (red) Lindqvist, K. *Kompetens i museisektorn. Politik, praktik och relationen till högre utbildning*. Lund: Nordic Academic Press

⁵⁰ Holmquist, M. (2018) "Att utveckla en interaktiv samverkanskompetens". i (red) Berg, M., Fors, V. & Willim, R. *Samverkansformer. Nya vägar för humaniora och samhällsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

egen hand kan generera.⁵¹ Olika former av samverkan leder till ny kunskap som kommer ur själva samverkan. Samverkan kan också organiseras på sätt som har som mål att få samverkanspartners att skapa inte bara ny kunskap utifrån befintliga resurser, utan också skapa insikt om nya kunskaps- och utvecklingsområden. Med detta menas samverkan som redan i initieringsfasen hittar nya kunskapsområden som ingen av de inblandade tänkte sig existerade eller kunde tänka sig att de behövde, men som när de väl klätts i ord visar sig vara väsentliga för verksamheternas framgång.⁵²

Figur 1 illustrerar ett antal exempel som spänner över arbetsinsatser som inte inkluderar någon samverkan alls, till de som illustrerar nyskapande samverkan. Exempel ett, två och tre i figuren är vanligt i museisverige, samtidigt som den samverkansforskning som exempel fyra och fem beskriver, är det som många museer menar de har behov av.⁵³ Exempel sex i tabellen är en ännu inte etablerad form av samverkan i museivärlden, men har ytterligare potential att utveckla ny förståelse av forskningssamverkan som praktik.

1		Forskare lokaliserad utanför museet forskar om museet. Det görs utifrån forskarens val av frågeställning, metod, teori och empiriskt material. Resultatet presenteras i forum valt av forskare.
2		Forskare lokaliserade på museet forskar om museet eller på museets samlingar eller verksamheter. Det görs utifrån forskarens val av frågeställning, metod, teori och empiriskt material. Resultatet presenteras i forum tillgängligt för museet. Detta och exemplet ovan är inte samverkan.
3		Museet beställer forskning om något som museet behöver kunskap om. Forskaren levererar resultatet när uppgifter är klar. Eftersom det ofta gått långt tid mellan beställning och leverans, är det vanligt att det museet behövde kunskap om (vid beställningen), inte längre är helt relevant (vid leveransen). Detta eftersom museets

⁵¹ Perez Vico, E. (2018) "En översikt av forskningen om samverkansformer och deras effekter", i *Samverkansformer*. Lindqvist, K. (2019) "Samverkanskompetens". i (red) Lindqvist, K. *Kompetens i museisektorn. Politik, praktik och relationen till högre utbildning*. Lund: Nordic Academic Press

⁵² Miller, R. (2011) "Opinion: Futures Literacy — Embracing Complexity and Using the Future". *Ethos* 10: 23–38.

⁵³ Högberg, A. & Jogmark, M. (2021) "Museientreprenörskap som kunskaps- och praktikfält" *Nordisk museologi*, 29:1, se även Otto, L. & Villstrand, N. E. 2008. *Nordiska museets forskarskola. Utvärderingsrapport*. Stockholm: Riksbankens Jubileumsfond.

		<p>verksamheter, forskningsfronten och omvärlden hunnit förändras under processen.</p>
4		<p>Museet beställer forskning om något som museet behöver kunskap om. Genom hela processen återkopplar forskare till museet och aspekter av forskningsfrågor, metoder, teorier och empiriskt urval uppdateras kontinuerligt genom feedback från museet och i takt med att forskningen gör framsteg. Detta gör att beställningen bibehåller relevans. När resultatet levereras av forskaren är det uppdaterat i relation till museets pågående verksamheter, forskningsfronten och omvärldens behov och önskemål. Detta och exemplet ovan är forskningssamarbeten som ibland kallas tillämpad forskning.</p>
5		<p>Samverkan präglar hela processen. Initialt kommer forskare och museet överens om vad som är relevant att undersöka. Arbetet sker både hos forskaren och på museet. Återkoppling och avstämning dem emellan samt nyansering, uppdatering och utveckling av forskningsfrågor, metoder, teori och empiriskt material sker återkommande igenom hela processen. Resultatet levereras av forskare och museet tillsammans. Denna form av forskningssamverkan är vad Perez Vico definierar som "en dubbelriktad interaktiv process [...] där man tillhandahåller varandra nyttor som man annars har svårt att få access till".</p>
6		<p>Forskningssamverkan där initieringsfasen används för att skapa något nytt i själva mötet mellan forskning och museipraktik. Detta nya är något som endast kan uppstå i själva mötet. Det resulterar i problemformuleringar, forskningsbehov eller undersökningsfält som inte existerade innan mötet skedde. Forskningssamverkan ger på så sätt något nytt som ingen av samverkansparterna sedan tidigare visste att man behövde forska om eller utveckla. När detta nya etablerats som ett samverkansarbete, arbetar man sömlöst tillsammans igenom hela processen mot ett gemensamt resultat. Denna form av samverkan har kallats interaktiv kunskapssamverkan.</p>

Figur 1. Exempel på olika sätt att förstå samverkan och forskning på museer. Pilar visar rörelse i processerna. I figuren har processerna förenklats genom att illustreras i en relation mellan forskare (F) och museet (M). Samverkansforskning av det slag som exemplifieras i figuren kan såklart göras i andra konstellationer, exempelvis där fler än två parter som exempelvis arbetsgrupper ingår eller där parterna inte är forskare och museum utan exempelvis konstnärer och museianställda eller grupper som samlingsförvaltning, publik verksamhet m.fl. Figur Högberg & Jogmark 2021.

3.7 Vad är en samling?⁵⁴

Utifrån syftet att undersöka hur kunskapsuppbyggnad och forskning kan implementeras i förvaltningsverktyget Spectrum 5.0 syftar denna begreppsutredning såväl till att definiera begreppet ”samling” som det sammansatta begreppet *samlingsförvaltning*. Ordet ”förvaltning” avgränsar alltså i detta fall begreppet ”samling”. Enligt *Svenska Akademiens ordbok* betyder förvaltning att samlingen ska ”handhavas, förestås eller administreras” (sökord: förvalta). Förvaltningen kräver alltså en redan existerande samling att handha. Men en samling skapas inte ur tomma luften. Varje samling har utan tvekan föregåtts av ett samlande. Detta kan gå till på många olika sätt och framför allt utifrån olika syften. I *Svenska Akademiens ordbok* definieras ordet ”samla” på följande vis:

[samla] skilda föremål l. skilda delar l. mängder av ngt: föra samman (på en plats l. i en hög l. ett förråd o. D.) l. plocka ihop l. lägga tillsammans (i en behållare o. D.) l. (undan för undan) tillvarata l. spara l. hopa l. ackumulera. (SAOB 1964, sökord: samla)

Verben i uppräknigen ovan indikerar ett görande, en anhopning av något. Vad och varför något anhopas, samlas, är emellertid en annan fråga. Som första exempel på detta nämner SAOB museers samlande och, i samband med detta, ett vetenskapligt samlande:

a) i fråga om sammanbringande av märkliga l. karakteristiska föremål i museum o. dyl. l. i fråga om sammanbringande av så fullständiga serier l. så stor mängd som möjligt av vissa föremål för vetenskapligt ändamål. (sökord: samla)

Dessa museologiska och vetenskapliga syften särskiljs emellertid i ordboken från ett mer vardagligt så kallat hobbysamlande: ”[Samla] (på) böcker, frimärken, konst, mynt, porslin.” (sökord: samla). I citatet ovan anhopas objekt

⁵⁴ Författad av Elin Nystrand von Unge.

med syfte att användas för något annat, förslagsvis utställnings- och forskningsverksamhet. I exemplet med hobbiesamlingar är snarare samlandet i sig själva syftet med anhopningen – att få en komplett samling av X eller Y. Museiföremålen beskrivs i ordboken som ”märkliga” och ”karakteristiska” och de vetenskapliga föremålen som del av ”fullständiga serier” och i ”så stor mängd som möjligt”. Dessa ordval skvallrar om museernas och vetenskapens gemensamma ursprung. Faktum är att stora delar av de moderna museernas samlingar utgörs av en blandning av evolutionistiskt och diffusionistiskt inspirerade föremålsserier och märkliga föremål från kuriosakabinett och hobbiesamlare.⁵⁵ Att betrakta museisamlingar som en sorts ordnade helheter är därmed ett stort misstag.⁵⁶ En museisamling präglas ofta i högre grad av brokighet och mångfald än systematik och fullständighet. Att definiera vad en museisamling är handlar således snarare om att identifiera de syften som präglat samlingarnas uppkomst. Vi kan alltså inte prata om samlingar utan att också prata om insamling.

Ordet ”museum” har historiskt använts synonymt med en ”samling”. En definition av museisamlingar bör dock inte förlita sig enbart på ordboken då begreppet lever sitt eget liv på museerna och kontinuerligt laddas med nya kontextbundna innebörder. En analys av svenska museers samlingars betydelse för mer samtida praktiker går att finna i Svante Beckmans och Magdalena Hillströms artikel ”Museiväsendets väsen”. Där delar författarna in museerna i fyra idealtyper framväxta ur skilda idéer om samlingarnas syften: *skattkammaren* (kuriosakabinett och konstmuseer), *arkivet* (vetenskapligt präglade samlingar), *folkhögskolan* (nationalism och/eller folkfostran) och *teatern* (friluftsmuseer och/eller upplevelseindustri).⁵⁷ Inte sällan är flera av dessa ideal representerade i ett och samma museums samlingar, ett faktum som resulterat i en rad inre spänningar. Dessa spänningar yttras bland annat i just arbetet med förvaltning av det samlade; i en samling präglad av folkhögskoleideal premieras exempelvis brukandet av föremålen framför

⁵⁵ Beckman, S. & Hillström, M. (2001). ”Museiväsendets väsen: om en institutions identitet”. *Tvårsnitt*, 2001:4, Brenna, B. (2010). ”Tidligmoderna samlingar: fra det kuriöse till det normale”, i B Rogan & A B Amundsen (red). *Samling og museum: Kapitler om museenes historie, praksis og ideologi*. Oslo: Novus, Eriksen, A. (2009). *Museum: en kulturhistorie*. Oslo: Pax. Roede, L. (2010). ”Autenticitet i friluftsmuseene.”, i *Samling og museum*.

⁵⁶ Gustafsson Reinius, L. (2008). ”Innanför branddörren: etnografiska samlingar som medier och materialitet”, i S. Jülich, P. Lundell & P. Snickars (red). *Mediernas kulturhistoria*. Stockholm: Statens ljud- och bildarkiv, Nystrand von Unge, E. (2019). *Samla samtid: insamlingspraktiker och temporalitet på kulturhistoriska museer i Sverige*. Stockholm: Vulkan.

⁵⁷ Beckman, S. & Hillström, M. (2001). ”Museiväsendets väsen: om en institutions identitet”. *Tvårsnitt*, 2001:4, s. 34.

bevarandet som i stället präglar arkivets och skattkammarens idealpraktiker. Ett *aktivt* förvaltande av det samlade kräver därmed en kännedom om samlingarnas bakgrund och tillkomst.

Hur relaterar då *kunskapsuppbyggnad* och *forskning* till det samlades historia och syften? Författaren Per Wästberg skriver i essän ”Det sällsamma vardagsrummet” om museer och samlingar: ”Varje museum är dömt att vara ofullständigt. Bra om det är det, så att vi ser något mer än vad som finns där.”⁵⁸ Betecknande för museisamlingen, enligt Wästberg, är således ”luckan”, det som saknas, det som inte är representerat, anhopat eller handhåvt. En viss grad av ofullständighet är, utifrån detta resonemang, fundamentalt i förståelsen av begreppet ”samling” satt i en museikontext. Möjligtvis är begreppen kunskapsuppbyggnad och forskning inte endast relaterade till förvaltningen av det redan samlade utan även till en framtida förvaltning av det som inte finns där – det saknade, glömda eller borttappade, det vill säga det ännu inte insamlade. ”Luckan” och det framtida samlandet spelar i detta sammanhang rollen av en kommande fråga med möjlighet till nya föremål, nya samlingar och ny kunskap.

Sammanfattningsvis karaktäriseras en museisamling av något som anhopas i syfte att användas för något annat, förslagsvis utställnings- och forskningsverksamhet. Museisamlingar präglas också i högre grad av brokighet och mångfald än av systematik och fullständighet. Det är även genom att identifiera de syften varmed samlingen samlats som vi kan förvalta den ”aktivt”, det vill säga med kunskapsuppbyggnad och forskning i åtanke. Ett *aktivt* förvaltande av det samlade kräver dock god kännedom om samlingarnas bakgrund och tillkomst. Likväl bör en museisamling inte förstås som en helhet eller som något komplett. Snarare är en viss grad av ofullständighet essentiellt för museernas samlingar.

⁵⁸ Wästberg, P. (1967) ”Det sällsamma vardagsrummet”, i *Det underbara skåpet*, red I. Thunander. Stockholm: Prisma.

3.8 Vad finns i en samling?⁵⁹

En museisamling kan definieras som ”data och/eller fysiska objekt som ägs, förvaras och förvaltas av en enskild institution för framtida forskning och uppskattning”.⁶⁰ Museisamlingar omfattar sedan flera olika museiarkiv, även kallad för arkivdata, som ofta, men inte alltid, relaterar till fysiska objekt i samlingarna. En museisamling är således inte uniform; exempelvis kan arkeologiska samlingar förutom fynd också omfatta ekofakter, materialprover och avfallsprodukter, men även primära utgrävningsdata, digital och analog fotodokumentation, rapporter med mera. En museisamling består alltså inte av enbart objekt, och objekten som ingår i den utgörs inte undantagslöst av föremål.

Samlingarna är oändligt varierande med allt från konstinstallationer, tavlor och skulpturer till helt eller delvis bevarade kulturhistoriska miljöer, allehanda bruksföremål, industriella objekt eller förhistoriska ting. De vanligaste termerna för att beskriva innehållet är: fynd, material, föremål eller objekt. Termen *fynd* definieras som ”(i jorden dolda) föremål från forna tider” (SAOB sökord: fynd), eller ”ngt värdefullt som man hittar el. kommer över”. Inom arkeologin likställs fynd med fornfynd (Nationalencyklopedin *fynd*) och avser då de materiella objekten (artefakter, ekofakter, miljöprover, avfallsprodukter osv) som omhändertas under ett arkeologiskt projekt.⁶¹ Trots att termen är förbehållen den arkeologiska processen, refereras i ett musealt sammanhang ofta till fynd vid hänvisning till objekt i arkeologiska samlingar.

Termen *material* avser enligt SAOL vanligen materia och definieras i den bemärkelse som en beståndsdel av en massa, eller ett råämne. Det kan även enligt SAOB avse en källa eller

obearbetat stoff för andlig värksamhet, i sht samlingar (av skrifter l. föremål), anteckningar, excerpt, hjälpkällor o. d. som användas för en (vetenskaplig) undersökning l. ett litterärt arbete l. bevisföring o. d.; numera nästan bl. i sg. med koll. bet.

⁵⁹ Författad av Vivian Smits, Studio västsvensk konservering, doktorand vid Linnéuniversitet, inom forskarskolan GRASCA.

⁶⁰ "Collection: a group of records and/or material objects owned, stored and curated by a single institution for the purposes of future study and enjoyment" (ARCHES). Arches är ett EU-projekt som avser att arbeta för en europeisk standard för hantering och bearbetning av resultat från europeisk arkeologi.

⁶¹ Perrin, K., Brown, D.H., Lange, G., Bibby, D., Carlsson, A., Degraeve, A., Kuna, M., Larsson, Y., Pålsdóttir, S.U., Stoll-tucker, B., Dunning, C. Rogalla von bieberstein, A. (2014). *Standard och vägledning för upprättande och bevarande av arkeologiskt dokumentations- och fyndmaterial i europa. EAC guidelines 1*

Gemensam för de olika definitionerna är att betoningen läggs på funktionaliteten av det som åsyftas, samtidigt som material utgör en del av en större en- eller helhet. Termen kan därmed vara problematiskt vid åsyftande på enskilda objekt som inte har någon direkt anknytning till en specifik samling, eller vars betydelse inte främst står att finna i ett funktionellt kunskapsvärde.

Termen *föremål* beskriver något konkret, en sak eller ting, ”vanligen inte större än att den kan hållas i handen, eller åtminstone flyttas” (NE). Medan en *sak* i sammanhanget syftar på något konkret, och enligt SAOB särskilt på någons tillhörigheter, beskrivs *ting* i Nes ordbok som välavgränsade objekt, ”såväl av konkret som av abstrakt slag”.

Ett vedertaget begrepp i engelskspråkiga länder är *artefact*, vilket klassificeras som en typ av objekt av särskilt kulturhistoriskt intresse och tillverkad av människan. Eftersom detta definitionsmässigt utesluter källor som inte har bearbetats av människan, lämpar termen artefakt sig sämre för museisamlingar som omfattar bland annat objekt som inte utgörs av föremål. *Objekt* syftar enligt SAOB på en konkret eller abstrakt sak, grupp eller kategori, det vill säga något som man kan se eller röra vid. Objekt begränsas i motsats till föremål inte av storlek, och kan därmed också omfatta större fenomen (som exempelvis en byggnad). Eftersom termen definitionsmässigt inte uteslutande syftar på föremål eller kräver en skarp avgränsning av det som åsyftas, lämpar den sig även för särskilda företeelser (exempelvis en byggd i ett landskap), och kan omfatta en bred variation av kulturarv. I standarden för samlingsförvaltning, Spectrum, har man valt att genomgående använda termen objekt/*object*, såväl i den svenska som i den engelska versionen.

Kulturarv skapas genom aktiva processer av val och bortval som både speglar som konstituerar tidsbundna och kulturellt betingade ”sociala värden, aktuella debatter och förhoppningar”.⁶² Det är således objektens särskilda betydelse för samhället som ligger till grund för en kulturarvsstatus. I ett västerländskt sammanhang är denna status kopplat till ett bevarandeuppdrag, vilket innebär ett åtagande till ett bevarande i ett långtidsperspektiv.⁶³ Omdaning till kulturarv är dock i grunden en språklig sådan. Det är genom det talade och skrivna ordet som kulturarvsstatusen konstitueras, bekräftas och bibehålls. Skillnaderna mellan orden fynd, material, föremål eller objekt kan tyckas små,

⁶² Smith, L. (2006) *Uses of Heritage*. London: Routledge, s. 3.

⁶³ Kulturrådet. 2009. *Kulturpolitiska mål*.

http://www.kulturradet.se/sv/Omkulturradet/kulturpolitiska_mal/ (hämtad 2018-11-15).

men olikheter i bland annat värdeladdning kan medföra konsekvenser för den konceptuella förståelsen av det som åsyftas: Om arkeologiska fynd jämföras med kulturarv skapas också en förväntan på att alla arkeologiska fynd bevaras i samlingarna.

Ett rostigt gammalt låshus utan nyckel är järnskrot i vardaglig bemärkelse, men registreras samma låshus som del i en museisamling betraktas det som en unik källa till kunskap och information, exempelvis om låstillverkning i ett historiskt perspektiv, eller som ett representativt objekt för en särskild tid, plats eller företeelse. Orden som används för att beskriva kulturarv påverkar den konceptuella förståelsen av vad som beskrivs, och därmed även hur det hanteras och hur vi förhåller oss till det.⁶⁴ I en arkeologisk undersökning där flera ton keramik hittas kan ett fynd av en skärva beskrivas som ett massfynd, eller som en del av en kruka. Samma skärva innehar samma potentiella kunskapsvärde, men beroende på hur man väljer att referera till den sätts kunskapsvärdet lågt eller högt i en arkeologisk undersökning, och fyndet hanteras därefter.

För att inte utesluta olika delar, eller förminska betydelsen av viktiga element i samlingarna, är det viktigt att beskriva innehållet på rätt sätt. Om kulturarv förstås som enbart fysiska föremål, utesluts det immateriella kulturarvet som representeras av dessa föremål. Ord och begrepp är betydelsefulla instrument för att skapa ett kollektiv tankemönster kring vad som är kulturarv, och varför det bevaras och förvaltas.

⁶⁴ Ervin-Tripp, S. (1967) "An Issei learns English", *Journal of Social Issues*, 23(2), Keane, W. (1998) "Calvin in the tropics: Objects and subjects at the religious frontier". I *Border fetishisms: Material objects in unstable spaces*. London : Routledge, Keane, W. (2003) "Self-interpretation, agency and the objects of anthropology: Reflections on a genealogy" I *Comparative Studies in Society and History*, 45: 2, Boroditsky, L. (2011) "How language shapes thought" I *Scientific American*, 302(2),

4 Rapport från fokusgruppsamtal med personal vid Göteborgs museer, utförda i november 2020⁶⁵

4.1 Inledning

I november 2020 genomförde Anders Högberg och Elin Nystrand von Unge fokusgruppsamtal med personal från museer vid Kulturförvaltningen, Göteborgs stad. Vid tre tillfällen i tre olika grupper träffade vi medarbetare från Göteborgs konstmuseum, Göteborgs stadsmuseum, Sjöfartsmuseet Akvariet och Röhsska museet.

Fokusgruppsamtalen genomfördes för att ge projektgruppen inom projektet *Forskning och kunskapsuppbyggande i samlingsförvaltning* ett nulägesunderlag om hur forskning och kunskapsuppbyggnad vid museerna ser ut och hur museimedarbetare tänker att forskning och kunskapsuppbyggnad kan utvecklas. Fokusgruppsamtalen utfördes med utgångspunkt i några på förhand formulerade tematiska områden och frågor, tabell 1. Dessa användes som vägledande utgångspunkter i ett semistrukturerat samtal där deltagarnas resonemang styrde hur och i vilka sammanhang de teman som frågorna framhåver lyftes in i samtalet. Frågorna cirkulerades inte på förhand till museerna.

Fokusgruppsamtalen genomfördes digitala med verktyget Zoom. Respektive samtal varade i cirka tre timmar. Samtalen spelades in med hjälp av inspelningsverktyget i Zoom. Både Anders och Elin förde anteckningar under samtalen. Anteckningarna renskrev i efterhand och har fungerat som underlag för denna rapport.

⁶⁵ Författad av Anders Högberg och Elin Nystrand von Unge.

Övergripande utgångspunkter
<ul style="list-style-type: none"> • Ni har tillsammans tagit fram ett antal nya styrdokument för er verksamhet. Hur fungerar de? • Vad kan bli bättre? • Hur har verksamheten påverkats?
Forskning och kunskapsuppbyggnad inom samlingsförvaltning – vad är det?
<ul style="list-style-type: none"> • Vad innebär forskning och kunskapsuppbyggnad i er museikontext? • Hur skulle ni helst vilja jobba med forskning respektive kunskapsuppbyggnad, vilket är bästa sätt att göra det på? • Ge exempel på hur ni konkret omsätter policydokumenten i verksamheten? Används de? Fungerar de? Kan något förbättras? I så fall hur? • Vad behöver ni för stöd i arbetet med forskning och kunskapsuppbyggnad på ert museum (resurser/kunskap)?
Att jobba fram en strategi för forskning och kunskapsuppbyggnad?
<ul style="list-style-type: none"> • Vad tycker ni om den nuvarande policyn för forskning och kunskapsuppbyggnad? • Berätta om processen med att ta fram en egen forskningsstrategi. • Hur ”riggar” ni det arbetet? • Vilka tankar om forskning och kunskapsuppbyggnad ser ni som viktiga att lyfta in i arbetet? Varför?
Spectrum
<ul style="list-style-type: none"> • Vad har ni för erfarenheter av att jobba med Spectrum? • Tror ni att flöde för kunskapsuppbyggnad och forskning skulle kunna byggas in i verktyget? Om ja, hur?

Tabell 1. Tematiska områden och frågor som användes som utgångspunkter för fokusgruppsamtalen.

Nedan redovisar vi resultaten av fokusgruppsamtalen. En del av resultaten har direkt relevans för projektets arbete med att utforma en handbok. Andra resultat har inte samma direkta relevans för projektets arbete, utan kan ses som kunskapsunderlag för annat mer långsiktigt arbete.

4.2 Policydokument

Vad gäller våra frågor om verksamhetens olika arbetsdokument och specifikt processen med den nya forskningsstrategin var deltagarna i samtalen från de olika museerna eniga på en punkt: en policy bör inte vara för detaljerad eller

rigid. Någon uttryckte det som att ”en policy inte får ha för noggranna anvisningar utan att spontanitet och kreativitet bör stå i centrum”. Därtill måste den motsvara verkligheten, vara realistisk med tydliga ramar *men* med mycket frihet: ”De [policys] behöver vara flexibla för att kunna möta saker som ändrar sig snabbt, som olika samverkansprogram etc. Kanske funkar det bättre med hjälp av lättare checklistor?” Vidare menar en deltagare att policys inte behövs ”för att vi ska *göra* saker utan för att vi ska göra *rätt* saker”. En viktig fråga i relation till detta är hur museet tar reda på vad som är ”rätt saker” i relation till policyns uppgift.

Av fokusgruppssamtalen går att utläsa ett behov på några museer av att förstå arbetet med olika styrdokument bättre över avdelningsgränser och olika museienheter. En deltagare sa till exempel att de nu har en massa olika arbetsdokument och frågade sig hur dessa förhåller sig till varandra, om där finns en hierarki? En annan menade att det också handlar om att göra alla policys kända inom museet och koppla ihop dem tätare. Deltagarna från ett museum formulerade det som att ”det viktigaste är att vi lever vårt policyarbete och att samtidigt alltid kan spela in”. En formulering som denna ser vi som ett uttryck för ett sammanhang där verksamhetens styrdokument verkligen fungerar, där de hjälper personalen att ”välja rätt” i den dagliga verksamheten.

Att museerna är i olika faser av arbetet med strategi påverkar hur de vi har pratat med diskuterar hur de ser på policys och strategier generellt. För vissa är policyarbetet aktuellt och levande eftersom de precis varit igenom det, för andra är det lite mer avlägset då man gått vidare till strategiarbete. Vissa har mer övergripande generella synpunkter på hur en policy eller strategi bör fungera. Här lyfter flera fram att det är viktigt att sådana dokument är tillräckligt öppna för att hysa kreativitet och idéer, men ändå är stödjande och riktninggivande. Några har lite svårt att prata övergripande om policy och strategier utan tar istället sats i det som är aktuellt i verksamheterna just nu och pratar om vad de behöver för att genomföra det som är planerat. Här upplever vi att flera egentligen pratar om musei- eller avdelningsspecifika rutiner, inte policy och strategier.

4.3 Forskning och kunskapsuppbyggnad på museerna

Museerna generellt och personalen specifikt har väldigt olika förkunskaper, uppfattningar och idéer om vad forskning respektive kunskapsuppbyggnad på museerna är. Variationen är så pass stor att det i nuläget inte går att prata om forskning och kunskapsuppbyggnad på avdelningsnivå och förvänta sig att det ska ge samma förståelser på respektive museum, mellan personalen eller inom personalgrupper.

I samtalen pendlade deltagarna mellan att å ena sidan prata om att skapa och bevara kunskap om den egna yrkesexpertisen och å den andra sidan kunskap om museets samlingar i relation till de projekt de jobbade med. Här ser vi alltså två olika kunskapslager eller kunskapsområden som bör skiljas på samt hanteras och förfinas på olika sätt, eventuellt med hjälp av olika strategier/policys. I hög grad kopplades kunskap- och forskningsfrågor också till samlingarna, utställningar eller projekt som museet jobbar med snarare än till frågor relevanta för staden Göteborg, samhället eller omvärlden.

Resultatet av fokusgruppsamtalen visar att museerna är i olika faser i sitt forskningsstrategiska arbete. Ett museum har redan forskning som del av museets verksamheter och därmed en väletablerad praxis att prata om och integrera forskningsfrågor i verksamheterna. Här handlar arbetet med forskningsstrategi om att titta på vad museet gör och vill göra och revidera befintliga strategier i relation till såväl tidigare erfarenheter av forskningsarbete som i relation till nya syften/ambitioner och yttre krav (till exempel museilagen). Det handlar också om att integrera forskning i museets alla processer och verksamheter, exempelvis utställningar och pedagogik. Museet har positiva erfarenheter av att ha forskning på museet, exempelvis har det faktum att de har en forskningsavdelning haft positiv effekt på intresset för samlingarna. En konsekvens av detta är att utställningar tar mer utgångspunkt i samlingarna än tidigare. Museet jobbar på sätt med att dra nytta av tidigare positiva erfarenheter i revideringsarbetet av forskningsstrategin.

Ett annat museum har inte forskning som del av museets praktik. De har precis börjat fundera över vad forskning och forskning på museer innebär för dem. Det är ett arbete där de går in brett och i nuläget ”lagt många kort på bordet” men inte bestämt hur dessa ska sorteras och prioriteras.

Ett tredje museum har initierat arbetet, men inte kommit längre än initieringsfasen. Det gör att diskussionen om forskningsstrategi i nuläget mer handlade om ”kunskapsbehov i relation till planerade verksamheter” än strategiskt ”vad behöver museet för kunskap och varför”. Dock har vissa verksamhetsdelar sina egna forskningsplaner sedan tidigare.

Ett fjärde museum har initierat arbetet med en forskningsstrategi, huvudspår har tagits fram men inte konkretiserats. Akvariet har en stark forskarmiljö som har sin egen forskningspraktik som är internationellt förankrad och välrenommerad.

Inom den uppdragsarkeologiska verksamheten har avdelningen krav på sig genom Riksantikvarieämbetets vägledning och föreskrifter för uppdragsarkeologi att vara en forskande praktik och utifrån detta har ett vetenskapligt program utarbetats. Enheten som jobbar med stadsutveckling har ett forskningsprogram inriktat på byggnadsantikvariskt arbete. Det faktum att flera verksamheter inte har samlings i fokus utan exempelvis staden, kulturarvsplatser eller kulturmiljöer gör diskussionen om forskningsstrategi bred och brokig.

Att verksamheterna är i olika faser i hur de tänker om och arbetar med strategier för forskning och kunskapsuppbyggande ser vi som en förutsättning som kan användas för att skapa momentum i kommande utvecklingsarbete. De museer som kommit långt i sitt tänk och arbete kan dela med sig av sina erfarenheter och inspirera andra till att undvika redan gjorda misstag. På så sätt kan processerna bli enklare och snabbare. De som är i startgröparna kan inspirera de som kommit långt till att tänka nytt i relation till de förutsättningar som finns just nu för att på så sätt undvika att fastna i redan upptrampade stigar.

4.4 Kunskapsuppbyggnad igenom hela processer

Det finns en stor medvetenhet hos de vi pratat med om att det kontinuerligt sker kunskapsuppbyggnad, och ibland också forskning, i flera av museernas verksamhetsprocesser. Tydligast exemplifierades detta med processer för utställningsarbete. Här diskuterade flera att det behövs ny kunskap och forskning för att få till en utställning. Så här uttryckte en av deltagarna sig:

När en utställning förbereds så görs planer och synopsis. Därefter går ansvariga till samlingen för att se vad som finns. Då upptäcker de att vissa saker i samlingen behöver de veta mer om, och vissa saker de behöver veta något om finns inte i samlingen. Då skapas kunskapsinsamlade processer för att få in mer kunskap i utställningsarbetet. När så utställningen till slut öppnar, är det vanligen endast delar av den kunskap som samlades in/skapades som syns i utställningen. Den kunskap som inte syns i utställningen finns i projektgruppen eller hos enskilda medarbetare. Ibland arkiveras delar av den (något museum har ett utställningsarkiv), men ofta förblir den outtalad och oregistrerad.

De vi pratade med är överens om att det skulle vara bra om det skapades sätt att institutionalisera denna kunskap, så den blev en del av samlingar och arkiv och inte bara en del av personalens kunskaper. När utställningen är invigd går det publika arbetet in i nya faser. Då händer mycket som genererar kunskap (exempelvis publikmöten, arrangemang, kritik, debatt, medborgarforskning). Det saknas sätt att institutionalisera denna kunskap, och även här är alla överens om att de ser värde i att rutiner skapas för detta.

Det är alltså tydligt att hela utställningsprocessen är kunskapsskapande, från första idén till en utställning till det att utställningen är nedplockad och avslutad. Det finns konsensus om att det är värdefullt att hitta sätt att förvalta alla delar av denna process. I vårt arbete med en handbok bör vi hitta sätt att inspirera till att detta sker.

4.5 Databasen är noden

Flera representanter från de olika museerna lyfter databasen som ett viktigt verktyg för att samla och föra vidare kunskap. Databasen ses som viktig att utveckla som redskap för att driva forskning och kunskapsuppbyggande processer framåt och den plats där alla delar i detta kan samlas. På så sätt kommer kunskap som genereras ur olika verksamheter och som idag finns hos enskild personal eller i personalgrupper att tvingas verbaliseras och definieras för att kunna komma in i databasen. Det medför att personalen måste prata om kunskapen. Därmed förvandlas kunskapen från tyst eller outtalad, till talad om och delad. På så sätt institutionaliseras den och finns tillgänglig för andra i databasen.

Som exempel kopplade flera av de som jobbade med utställningar spontant diskussionerna i fokusgruppssamtalen till den kunskap som genereras vid varje nytt projekt, framförallt vid utställningsproduktioner och lyfte då databasen som en möjlig plats att spara ny kunskap på. Flera efterfrågade tydligare rutiner kring detta:

Vad är utställningsdokumentation egentligen, vad innebär det? Det finns ingen modell för det. Hur gör man den kunskapen begriplig i olika databaser?

Basinformation finns i databasen men kunskap blir liggande internt digitalt i datorerna. Detta handlar om tidsbrist. Det borde istället vara ett fast moment i utställningsprocessen, ett sätt att bromsa in processen. Utställningen ska inte betraktas som färdig förrän den är arkiverad och i en kartong.

Det arbete som görs inför en utställning liknar mycket forskning med litteraturreferenser och så. Nånting mellan journalistik och forskning. Men kunskapen stannar i projektgruppen.

Det är också så att vissa museer har egna databaser/arkiv som inte, som vi förstår det, är länkade till samlingsdatabasen. Sådan länkning kan komma att behövas.

4.6 Inifrån och utifrån initierad forskning

I fokusgruppssamtalen framkom det att flera museer har forskningsprocesser igång internt, oftast kopplat till samlingen. Detta verkar vanligen vara lågintensiva aktiviteter då resurser inte finns för större projekt. Något museum söker aktivt externa medel för att utveckla forskningen. På andra drivs redan delar av verksamheten som forskningsprojekt och forskning är på så sätt välintegrerat i museet.

Flera museer uttrycker att de ser svårigheter att hantera eller svara upp mot förfrågningar eller erbjudande från externa forskare om att medverka i forskningsprojekt. Flera museer saknar rutiner för att göra detta. Hur sådana rutiner ska se ut finns inga förslag på, då ”förfrågnings- och erbjudandefältet” är så varierat. Ett exempel är att forskare kommer med förfrågningar till museet, museet bestämmer sig för att vara med men ansökan som görs gemensamt blir inte beviljad. Forskare driver arbetet med att hitta finansiering vidare, får finansiering kanske två år senare och återvänder då till museet och säger ”nu kör vi!”. Men, då är museet i en helt annan fas och jobbar med andra saker än

vad de gjorde två år tidigare och det som för två år sedan var en möjlighet riskerar nu att ha förvandlats till ett problem. Ett annat exempel är forskare som är engagerade i större projekt förankrade någon annanstans (nationellt eller internationellt) som kommer till museet och studerar samlingen utan att museet är med i detta. Konsekvensen är att museet inte får ut konkreta resultat av forskarbesöket. Så här uttrycktes det i ett av samtalen:

I forskningssamarbeten med universitet får museet inte alltid del av det universitetet forskar om: kunskapen borde stärka samlingarna. I samarbetsprojekt måste det vara både forskare och museipersonal som gynnas, inte bara universitetsforskningen.

Samtidigt lyfte andra det faktum att besök från forskare också sätter igång en hel del kunskapsprocesser på museet.

Forskarbesök genererar mycket positivt. Man måste fotografera av föremålet då och så får man in det i databasen och man kanske ser till att det blir bättre förvarat efteråt.

Utifrån samtalen kan vi dock se att det finns en variation inom och mellan museerna vad gäller hur medarbetare ser på inställningen till både extern och intern forskning, en skillnad som verkar vara relaterad till vilka avdelningar och arbetsuppgifter personerna är knutna till.

Här skulle exempel på tydliga rutiner som knyter an till Spectrum kunna vara till hjälp för att strukturera utifrån initierad forskning. Det skulle också kunna vara till hjälp för personalen att förstå variationen i dynamiken i olika forskningsprojekt så de kan prioritera vad och hur de ska engagera sig i respektive projekt.

4.7 Spectrum 5.0

Flera som arbetat med Spectrum lyfter fram att det är ett bra redskap för att utveckla sätt att skapa bredare konsensus om vad museerna gör. Med erfarenheter från tidigare sammanslagningar av databaser, betonar de att Spectrum förtydligar processer som museerna redan gör, men som de inte alltid satt ord på. På så sätt blir Spectrum en processbeskrivning som underlättar för personalen att prata om vad de gör. En deltagare såg samlingsförvaltning som ett verktyg för att jämkla mellan olika arbetssätt inom förvaltningen av

samlingarna. En annan deltagare pratar länge om hur Spectrum på olika vis fungerat som ett verktyg i samlingsförvaltningen och gav exempel på flera idéer om hur detta kan utvecklas. Förslagen handlade om att skapa förutsättningar för att knyta ihop och samla sökvägar och information om exempelvis museets föremål så att både externa forskare, liksom museets egen personal lättare skulle kunna kontextualisera och omsätta sin kunskap i olika projekt.

Resultaten av fokusgruppssamtalen visar alltså tydligt att de som arbetar med samlingsförvaltning har hittat ett gemensamt språk och en riktning i sitt arbete tack vare Spectrum. Vi tolkar det som att de som arbetsgrupp fått en större synlighet i museernas hela verksamhet och därmed en position att agera utifrån, helt enkelt en professionalisering. Detta är något som eventuellt skulle kunna användas som ”redskap” för att prata om kunskapsuppbyggnad och forskning. Genom att exemplifiera sätt att jobba med kunskapsuppbyggnad i Spectrum tydliggörs behovet av gemensam förståelse av olika begrepp. Personalen får då anledning att prata om sitt arbete vilket i sin tur kan skapa större medvetenhet om kunskapsprocesser. För att lyckas med detta behöver det pekas ut var i processerna det faktiskt sker kunskapsuppbyggnad och på så sätt tydliggöra det som många ser som självklarheter i nuläget.

När det kom till frågan om att komplettera standarden med konkreta flöden eller processer för att synliggöra kunskapsuppbyggnad och forskning var svaren skiftande. En deltagare menade att ”det nog låter sig göras” men att det dessutom redan finns inbyggt på vissa ställen i Spectrum. Detta bekräftar en deltagare från en annan grupp i sitt svar och menar att det nog skulle vara rätt enkelt att lägga till ett flöde för kunskapsuppbyggnad. I en tredje grupp förde en deltagare ett lite längre resonemang kring frågan genom att reflexivt fundera över hur man skulle kunna få in utställningsprocesser i Spectrum. Som det ser ut idag menar dock deltagaren att det inte finns utrymmet för det, då detta kräver mer resurser. Hen påpekar att alla på museet inte kan arbeta efter Spectrum men att hen ser modellen som ett sätt att öka medvetenheten om kunskaps- och forskningsprocesser generellt på museet. Personligen ”gillar” deltagaren Spectrum. Men det krävs tid, resurser och personal för att följa standarden. Ytterligare en person menar i sitt svar att det nog är svårt att få till ett gemensamt sätt att arbeta med Spectrum för alla museer på sektorn. Hen tror att det är svårt att hitta en mall som passar alla och att det därför bör vara olika lösningar för olika museer.

Sammanfattningsvis visar fokusgruppssamtalen att de som har erfarenhet av Spectrum generellt sett är positiva till en ökad konkretion och synlighet av kunskap och forskning inom standarden. Dock menar vissa att detta redan finns/görs och andra pekar på svårigheten med att lägga till ett flöde som funkar på alla museer och sammanhang. Här ser vi ett behov av mer ingående samtal med de som arbetar konkret med Spectrum för att ta reda på hur standarden kan utvecklas med inriktning på kunskapsutveckling och forskning. Därtill visar fokusgruppssamtalen på en osäkerhet kring exakt var (i vilka styrdokument) den kunskapsuppbyggnad och forskning vi samtalat om kommer in. Detta är viktigt för oss att ha med oss i projektets arbete med handboken. Tänker vi oss till exempel att utställningspersonal använder Spectrum för att få riktlinjer om hur de samlar och bevarar utställningsdokumentation eller tänker vi oss att detta ska uppmuntras i ett separat dokument kopplat till Spectrum i form av en handbok? Är detta en fråga för hela museet eller främst för dem som arbetar med samlingsförvaltning? Om hela museet påverkas (vilket det rimligtvis borde göra), hur artikuleras detta konkret för dem på andra avdelningar än de som arbetar med samlingsförvaltningen?

Att några i fokusgruppssamtalen menade att flöden för kunskapsuppbyggnad och forskning redan finns i Spectrum ligger i linje med vad några i vår referensgrupp också fört fram. Eftersom vi i projektet ser de flöden som dessa personer refererar till som otillräckliga för vad vi vill uppnå, visar dessa resultat på vikten av att tydliggöra vad som är nytt med vårt arbete och varför befintliga formuleringar i Spectrum inte räcker till.

4.8 Samlingsflytt som tillfälle att initiera kunskapsprocesser

Flera av dem vi pratade med betonade att just Göteborgs museers kommande samlingsflytt utgör en möjlighet att tydliggöra kunskapskapande processer. Museerna kommer att ta i sina samlingar, aktivera dem för flytten. Då väcks frågor, ny kunskap skapas. Har museet då rutiner på plats för att förvalta det, så kan det också tydliggöra hur kunskap skapas.

5 Policyer och förvaltningsplaner för Göteborgs museer ⁶⁶

Inom projektet har vi arbetat med sammanlagt åtta olika verksamhetsdokument: En förvärv- och accessionspolicy och en deaccessions- och avyttringspolicy för Göteborgs museer: Göteborgs konstmuseum (GKM, 2020-01-28), Göteborgs stadsmuseum och Sjöfartsmuseet Akvariet (KHA, 19-11-21) samt Röhsska museet (RKM, rev. 2020). Till dessa sex policydokument tillkommer två rörande avdelningen som helhet: en Samlingsförvaltningsplan (2019–2023) och en Policy för forskning och samlingsförvaltning (2019-10-06).

Jag kommer nedan först ge feedback på de två övergripande dokument som berör avdelningen som helhet och därefter de sex dokument som tar upp accession och deaccession inom respektive verksamhetsområde. Det jag har sökt efter i texterna är hur dessa på olika vis öppnar (eller inte öppnar) för kunskapsuppbyggnad respektive forskning inom det dagliga arbetet med samlingsförvaltning på de fyra museerna i fråga. Först vill jag dock konstatera att dessa dokument på ett föredömligt vis sammantaget visar på en genomgående struktur för arbetet inom avdelningen, en sorts helhetstänk, som ändå har möjlighet att inkludera de olika museernas särart. Jag uppskattar särskilt att de innehåller begreppsförklaringar och definitioner av de specialtermer som brukas.

5.1 Göteborgs museer: Policy för forskning och kunskapsuppbyggnad (2019-10-06)

Dokumentet riktar sig till avdelningens tre verksamhetsområden: konst, design och kulturhistoria och tar därmed avstamp i syftesformuleringen att tillsammans ”lyfta fram mångbottnade bilder av staden, världen och livet. Möten som stör, berör och stärker, skapar sammanhang och bygger framtidstro.” (1).

Policytexten tar därefter stöd i den nya museilagen där just en ”aktiv samlingsförvaltning” förordas. Jag förstår därmed texten som ett verktyg för att

⁶⁶ Författad av Elin Nystrand von Unge

lyfta fram de aktiva sidorna av förvaltningsarbetet. Denna ambition blir också synlig då kunskapsuppbyggnaden fått ett eget flöde i förvaltningsplanens utveckling av samlingarna. Vad som vidare blir tydligt är att potentiell forskning och kunskapsuppbyggnad skall bedrivas med ”utgångspunkt i samlingarna” (2). I fyra punkter preciseras policyns mål. Sammantaget ger dessa fyra punkter en bild av en kunskapsproduktion/forskning som en framförallt intern angelägenhet: kunskapen ska vara kumulativ, den ska kopplas till samlingarna och stödja interna processer och rutiner i arbetet (2). Dessa formuleringar får mig att fundera på om den kunskap/forskning som skapas i förvaltningsarbetet endast är till för att samla kunskap om museets egna metoder/processer och samling? Vad avses egentligen med att forskning och kunskapsuppbyggnad ska ha ett kumulativt fokus? Borde här inte även finnas en önskan om att vidga samlingarnas innehåll i relation till samtida samhällshändelser och forskning? Även i formuleringen om att trygga en aktiv samlingsförvaltning genom ”fortgående forskning kring de samlingar som Göteborgs museer förvaltar, liksom om digitalisering, applicering av nya och vetenskapligt validerade didaktiska metoder, publikarbete och kommunikation” läser jag ut en kunskapsproduktion/forskning som handlar om museers verksamhet snarare än det kulturhistoriska innehåll som museerna förvaltar och kommunicerar. Är detta tanken? Eller handlar det om att förvaltningsarbete styr tanken mot det interna museiarbetet snarare än det utåtriktade? På sidan 3 hittar jag även formuleringen ”Avdelningen vill tillsammans skapa förutsättningar för gränsöverskridande och ny forskning om museiverksamhet i dess bredaste mening”. Även här låter det som att kunskap/forskning på museer ska handla om museer och dess praktiker, snarare än det tema som museet står för: konst, kulturhistoria, designhistoria. Personligen har jag tolkat lagtexten omvänt: att det i första hand är uppbyggandet av museets tematiska inriktning som begreppet ”aktiv” samlingsförvaltning syftar på, än forskning om hur detta bör gå till på bästa sätt (även om det ena inte utesluter det andra).

Längre ner följer en definition av forskning och kunskapsuppbyggnad. Här fastnar jag på beskrivningen av de olika forskningsnivåerna: grundforskning, tillämpad forskning samt systematiskt utvecklingsarbete. För att ”registrera, ordna och utforska och utforska samlingar utan bestämd tillämpning i sikte” (s. 2) skall betraktas som grundforskning bör detta arbete ske utifrån vetenskapligt förankrade metoder och modeller. Likaså kan inte ny kunskap som utvecklas i

ett utställningsprojekt beskrivas som tillämplig forskning om detta inte bottnar i vetenskapligt förankrade metoder och teorier, samt att materialet och processen är möjlig att granska i efterhand. Jag gissar att detta betraktas som underförstått i skrivelsen? Jag tycker dock att det är viktigt att lyfta fram detta då museiarbete inte alltid utgår från vetenskapligt förankrade tillvägagångssätt, även om det borde göra det. En sista sak jag reagerade på är hänvisningen till att all forskning som kulturförvaltningen är delaktig i följer Vetenskapsrådets etiska regler. Detta bör nog utredas närmare då museers olika styrelseform (kommunalt/stiftelse/statligt osv) ger olika frihet kring vilket material som går att samla och bevara/tillgängliggöra. Till exempel är forskare som samlar material om nu levande människor idag skyldiga att göra en etikansökan innan forskning påbörjas. Många museer samlar in ett liknande material men mig veterligen görs inte någon etikansökan. Detta är ett snårigt fält som behöver utredas ordentligt från museernas sida så att forskning verkligen kan bedrivas på ett etiskt försvarbart vis. Detta kan till exempel gå tvärt emot det krav i policyn som säger att de kunskapsuppbyggande projekten alltid ska innehålla en kommunikationsdel.

På ett övergripande plan ser jag detta dokument som en utmärkt grund för arbete med forskning och kunskapsuppbyggnad på museer. Jag skulle emellertid önska en större öppenhet för att bjuda in det samtida samhället som en potentiell del av samlingarna, inte bara i form av föremål, utan också som perspektiv, idéer, och fenomen. Ett för stort fokus på samlingar=föremål kan gömma de sociomateriella dimensioner som ryms i magasinen. Jag tror också det kan vara en poäng att vetenskapligt kvalitetssäkra de metoder och teorier som styr förvaltningsarbetet genom att skriva fram och förankra dessa i tidigare forskning. Kanske bör detta skrivas in i de flöden vi pratat om? Man kan fundera över vilken "nivå" praktiska forskningsbaserade riktlinjer bör ligga på för att fungera operativt och inte avskräckande. (Typ: Vilken ontologisk och epistemologisk grund arbetar vi som museum utifrån).

5.2 Samlingsförvaltningsplan: Göteborgs museer 2019–2023

Under rubriken Verksamhetsområde och uppgifter som berör museerna i paragraf 2 står att kulturnämnden ska bidra till samhället och dess utveckling genom att främja kunskap, kulturupplevelser och fri åsiktsbildning (s.8). Detta tolkas som att museerna aktivt ska förvalta och tillgängliggöra sina samlingar. I denna formulering göms enligt min mening innehållet i den process som nu går under beteckningen ”utveckling av samlingarna”. För mig skaver det att den samlande delen av museernas grundläggande verksamheter, samla, vårda, visa, förläggs under förvaltningsbegreppet och därefter under ”utveckling av samlingarna”. Detta bedömer jag som ytterst problematiskt då det i första hand är genom samlandet som inflödet av nya perspektiv, föremål och idéer kommer in i museets verksamhet och gör permanent skillnad. Jag ser det som ett problem om accession och deaccession mer handlar om förvaltning än om kunskapsutveckling och samhällsengagemang. Nu avspeglar modellen en idé om museet som mer eller mindre komplett där en eller annan lucka kan fyllas. Samlandet blir här en fråga om komplettering snarare om verklig nyskapande kunskapsuppbyggnad. Givetvis förstår jag att det kan vara svårt att göra om modellen nu men jag vill ändå ha det sagt. Det arbete som ryms i flödet är så stort och betydelsefullt för museet som helhet att det blir obalans i modellen. Med andra ord tror jag inte att förvaltningen av samlingen kan betraktas som aktiv om inte själva samlandet lyfts upp och förtydligas i högre grad.

På sidan 10 dyker begreppet ”relationssamlingar” upp. Jag förstår inte helt vad det betyder: ”Relationssamlingar har sin grund i insamlingar helt inriktade på en särskild plats, person eller händelse”. Står det i motsats till begreppet ”representativa samlingar” dvs ”samlingar som baseras på idéer, koncept eller teman som varierat genom insamlingshistorik och tid”.

Under rubrik 2.3 Förvärv och Accession (s.15) saknar jag ett mer öppet och riktat förhållningssätt till insamling. Här behövs, enligt mig, tydligare riktlinjer för insamling inte bara av det uppenbart värdefulla utan också det till synes betydelselösa, det vardagliga icke-spektakulära. Istället verkar samlandet mer baseras på det som redan finns i samlingarna och hur det kan kompletteras, dvs inte en aktiv förvaltning.

Under rubrik 2.5 Forskning och kunskapsuppbyggnad (s.15), lyfts det faktum att museets forskning idag främst initieras av externa initiativ och att museerna istället borde bedriva egen forskning om samlingarna i högre grad. Här skulle jag vilja påstå att ett givet sätt att forska på samlingarna är att samla in och dokumentera. På detta vis behöver inte heller endast det som redan finns i samlingarna styra utan nya samtidsaktuella behov av forskning kan införlivas i verksamheten.

Rubrik 3, Information om samlingar (s.16), beskriver en rad processer där kunskapsuppbyggnaden kan utvecklas i högre grad. Här tänker jag att databasen som nod för information kan förankras tydligare och att olika vis att förmedla detta inom organisationen kan arbetas fram. Även här skulle det kunna utvecklas metoder för hur externa forskare skulle kunna göra avtryck i databasen.

Under rubrik 4, Användning av samlingar (s.21) som beskriver föremålens olika kontaktytor med museets olika verksamhetsområden får jag en vision av att kunna synliggöra olika föremål och arkivaliers sammanhang med olika avnämare, att skapa en sorts resedagbok för respektive föremål där det blir synligt vilka utställningar, det deltagit i, vilka forskare det mött och vilka nya data som genererats i dessa möten. Även här skulle databasen kunna användas som plattform. Detta skulle kunna läggas på den/de som möter föremålet, att skriva eller lista nya fynd vilka i sin tur förs in i databasen. Kan också tänka mig att detta faktiskt görs mer eller mindre redan. I så fall kan det handla om att sätta ljus på hur denna kunskap kan användas.

5.3 Policydokument för förvärv och accession (alla tre verksamhetsområden)

Policydokumenten för förvärv och accession för avdelningens tre verksamhetsområden följer en liknande struktur men skiljer sig åt i de ämnesspecifika innehållet. Som övergripande styrningsdokument ser dessa ut att göra sitt jobb. Alla tre verksamhetsområden ger också mer specifika riktlinjer för nyförvärv. Här skulle policyn kunna ta ett större samlat grepp baserat på samlingarna men också en vidare omvärldsanalys genom att precisera mål för nyförvärv. Här finns också ett betydligt större fokus på föremålsinsamling snarare än kontextuell dokumentation. Framför allt för

kulturhistoriska museerna skulle kontextuell insamling, där föremål och till exempel intervjuer ges samma prioritet, lyftas fram.

I policyn för Röhsska museets förvärv finns en bilaga (s. 5-10) som beskriver samlingarnas bestånd utifrån olika kategorier. Den var intressant att läsa, då texten tycks ha en mer informell karaktär. Här delas hela samlingen in i mindre samlingar med avseende på material eller konstform. Här finns också formuleringar som är analytiskt intressanta: flera föremål/föremålsgrupper beskrivs t. ex. som ”svenska”: ”Museet samlar i dag främst på svenskt samtida material inom dräkt och mode och har som mål att förvärva nya och spännande uttryck som vi tror kommer att ha stor betydelse för formutvecklingen” (s.6). Här skulle exempelvis formuleringar som preciserade vad som är ”nytt och spännande” och varför detta har ”stor betydelse för formutvecklingen” kunna tydliggöra urvalskriterier i förvärvspolicyn. På så vis blir kunskapsbygget synligare och eventuellt mer konsekvent förankrat i verksamheten. Samtidigt kan det vara klokt att hålla policydokument relativt öppna. Kanske kompletteras dessa policys med interna skrivelser?

5.4 Policydokument för deaccession och avyttring (alla tre verksamhetsområden)

Även dokumenten kring deaccession har alla en liknande grundstruktur vilket jag tror är bra. Min generella reflektion här är att även ”gallringen” skulle kunna i högre grad motiveras och förhållas en omvärldsanalys och nya forskningsperspektiv. I dokumenten för accession nämns maktperspektiv som kön, klass, generation och etnicitet. Jag tror dock att de kan bli verkningslösa om det inte preciseras hur dessa perspektiv ska komma att tillämpas. Detta ”hur” skulle kunna preciseras i dokument närmare verksamheten, men de skulle också kunna ske i policyn.

5.5 Generella reflektioner

Genomgående för alla de texter vi läst är att där finns en fast förankring i de existerande samlingarna. Utifrån min egen forskning (Nystrand von Unge 2019) drivs jag dock av övertygelsen att en aktiv insamling skapar en aktiv kunskapsuppbyggnad och potential för forskning. Här har jag utgått från Aleida

Assmanns begrepp kanon och arkiv.⁶⁷ Tillsammans med sin make Jan Assmann har Aleida Assmann utvecklat en begreppsapparat som jag tycker synliggör museernas potential och struktur på ett tydligare sätt än det kulturarvskomplex som oftast tillämpas. Assmanns menar att alla samhällen genomsyras av olika minnespraktiker, men från den vetenskapliga revolutionen och framåt har dessa i allt högre grad institutionaliserats. Minnespraktiker delas av J. Assmann upp i kommunikativt minne (pågående vardaglig social interaktion människor emellan) och kulturellt minne (olika samhällsinstitutioner som samlar in data om människan/naturen och strukturerar och bevarar denna data systematiskt).⁶⁸ Den mest framträdande minnesaktören inom det kulturella minnet är museer (och arkiv) som kan betraktas som en sorts slutstation för insamlat material. Aleida Assmann delar dock in det kulturella minnet i två verksamhetsdelar – kanon och arkiv. Dessa båda kompletterar varandra och är en sorts förutsättning för det kulturella minnets funktion i samhället förutsatt att de är i balans. Arkivet präglas av mångfald och utrymme. Aleida Assmann beskriver det som en sorts historiens hittegodsavdelning. Kanon däremot präglas av en snäv selektion. Kanons objekt hämtas dock ur arkivet och kanoniserar ut som en del av samtiden (tänk Mona Lisa). Kanon representeras alltså av museernas utåtriktade verksamhet medan arkivet kan liknas vid samlingsavdelningen.

Arkiv och kanon länkas (enligt mig) ihop av museets insamling som ju både är en publik och en intern verksamhet (den som samlar möter ofta människor/publik under insamling och dokumentation, samtidigt som insamlade föremål inte alltid ställs ut utan kan gå direkt till arkivet). Det är således samlandet som reglerar den fruktbara balansen mellan arkiv och kanon.⁶⁹ Den kanoniska verksamheten präglas ofta emellertid av det Laurajane Smith kallar en auktoriserad kulturarvskurs, det grandiosa, estetiskt tilltalande och sällsynta.⁷⁰ Just därför är det av största vikt att arkivet präglas av mångfald, en mångfald som endast kan säkras genom en uppdaterad aktiv samtidsinsamling, speciellt under den flyktighet och massproduktion som präglar dagens i hög grad digitala samhälle.

⁶⁷ Assmann, A. (2008) "Canon and archive", i A Erll & A Nünning (red), *Cultural memory studies: an international and interdisciplinary handbook*. Berlin/New York: Walter de Gruyter.

⁶⁸ Assmann, J. (2008) "Communicative and cultural memory", i A Erll & A Nünning (red), *Cultural memory studies: an international and interdisciplinary handbook*. Berlin/New York: Walter de Gruyter.

⁶⁹ Nystrand von Unge, E. (2019). *Samla samtid: insamlingspraktiker och temporalitet på kulturhistoriska museer i Sverige*. Stockholm: Vulkan, kap. 7.

⁷⁰ Smith, L. (2006) *Uses of heritage*, London: Routledge.

Utifrån ett Assmannskt synsätt definieras alltså inte de traditioner och vardagsbestyr som pågår i det samtida samhället som ”kulturarv” utan helt enkelt som en kommunikativ minnesverksamhet (det vi brukar kalla för ”kultur”). Inte heller när en minnesinstitution väljer att dokumentera och samla in en dylik företeelse kan den betraktas som ”kulturarv”. Men som en del av arkivet finns ändå möjligheten att bli en del av kanon, dvs kulturarv. Till skillnad från många andra kulturarvsforskare så vill jag alltså pröva tanken att begreppet ”kulturarv” endast bör appliceras på institutionsbaserad kanonisk verksamhet. Det kommunikativa minnet (människors vardagliga kulturpraktiker) blir alltså kulturarv först som en del av kanon, där det också brukas som ett politiskt redskap. Det innebär samtidigt att den kanoniska delen av samlandet, mötet med samhället, bär på en politisk potential. Att välja, och välja bort, vad som samlas bör alltså betraktas som ett politiskt kulturarvsprojekt i gränssnittet mellan kanon och arkiv.

I ljuset av resonemangen ovan blir det kanske tydligare varför jag tycker det är problematiskt att samlandet (och därmed mycket av kunskapsuppbyggnad och forskning) hierarkiskt placeras som en punkt i ett flöde under samlingsförvaltning. Dialogen med samhället behöver inte bara pågå i museets pedagogiska program och utställningsverksamhet utan även genom inflödet av föremål och omvärldsfenomen i samlandet. Med detta sagt har jag inte ambitionen att möblera om i hela avdelningens arbetsmodell. Mitt syfte här är snarare att introducera denna tankemodell inför det fortsatta arbetet kring hur kunskapsuppbyggnad och forskning kan utvecklas och förankras inom ramen för det som kallas samlingsförvaltning.

6 Avslutning

Filosofen Jonna Bornemarks har i många sammanhang argumenterat mot det hon kallar papprifieringen av offentlig verksamhet.⁷¹ Andra har kritiserat iveren att formulera (verkningslösa) policyer som leder till bildandet av råd och rapporteringsvägar snarare än någon verklig verksamhet och förändring.⁷² Projektet har försökt visa att denna viktiga kritik inte nödvändigtvis bör förstås

⁷¹ Bornemark, J. (2018) *Det omätbaras renässans: En uppgörelse med pedanternas världsherravälde*, Stockholm: Volante. Bornemark, J. (2020) *Horisonten finns alltid kvar: Om det bortglömda omdömet*, Stockholm: Volante.

⁷² Ahmed, S. (2012) *On being included: Racism and Diversity in Institutional Life*, Durham: Duke University Press.

som en kritik av arbetsordningar och standarder som till exempel Spectrum. Paradoxalt nog kanske försvaret för de omätbara aspekterna av verksamheterna måste finnas formulerat och utmätt i en arbetsordning.

För att vara långsiktigt relevanta måste museerna kunna presentera relevanta och uppdaterade berättelser om sina samlingar. Museerna måste också själva ta ansvar för metod- och teoriutveckling för att ge nya perspektiv som motsvarar det samtida samhället, annars riskerar forskningen på samlingarna att utgå från rent inomdisciplinära frågor som inte tar hänsyn till museifrågor eller publik spridning.

Tack vare sin publika verksamhet, sin lokala förankring och de samlingar de förvaltar har museer möjlighet att generera andra slags forskningsfrågor och metoder än universiteten. Museer har också direkta kanaler att nå ut med forskningsresultat till allmänheten. Kunskapens ställning på museer är därmed viktig såväl för museerna själva som för samhället i stort.

För att trygga en aktiv samlingsförvaltning, liksom för att förmedla och utveckla ny vetenskaplig kunskap, behövs fortgående kunskapsuppbyggnad kring samlingarna, liksom om digitalisering, applicering av nya och vetenskapligt validerade didaktiska metoder, publikarbete och kommunikation.

Det kräver policyer, arbetsordningar, avtal och dokumentation. Projektet kan genom exemplet Spectrums anpassning till kunskapsuppbyggnad sägas ha bidragit till förståelsen av hur museer kan skapa aktiva verktyg för god offentlig förvaltning i demokratins tjänst.

Kulturförvaltningen

Norra Hamngatan 8, 411 14 Göteborg

Telefon, växel: 031-365 00 00

E-post: kultur@kultur.goteborg.se